

BLADWIJZER

wegwijs met Heemkunde Vlaanderen

maart 2019 • 24

Inhoud

Beheer en organisatie:

- Klein museum, groot bereik. Relas van een collegagroep

Ontsluiting:

- Hoe schrijf ik een historische tekst?
Schrijven over de lokale muziek- en spektakelcultuur vanaf 1800
- De archeologiedagen: ideeën en tips om een activiteit te organiseren

Behoud en beheer:

- Heemkunde en de inventarisatie van luidklokken

In de kijker

- Fiergazet Izegem

COLOFON

- **Verantwoordelijke uitgever:**
Fons Dierickx
Grote Baan 193
9310 Herdersem
- **Contactgegevens:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
Zoutwerf 5 - 2800 Mechelen
T 015 20 51 74
www.heemkunde-vlaanderen.be
info@heemkunde-vlaanderen.be
- **maart 2019 - nr. 24**
- **Eindredactie:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
- **Lay-out:** Antilope De Bie printing

Vlaanderen
verbeelding werkt

■ **KLEIN MUSEUM, GROOT BEREIK**

RELAAS VAN EEN COLLEGAGROEP

Dit document geeft een inkijk in het leertraject van de collegagroep 'Klein museum, groot bereik'. De collegagroep telde vijf bijeenkomsten in het jaar 2017: collega's ontmoetten elkaar en wisselden volop ideeën en ervaringen uit omtrent het thema participatie.

De collegagroep is een initiatief van Erfgoedcel Kempens Karakter, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, Heemkunde Vlaanderen, ICOM-Vlaanderen, Museum Hof van Busleyden en stadsmuseum Lier.

COLOFON

Auteurs

Leen Heyvaert, Maarten Jacobs, Tine Rock, Hildegarde Van Genechten, Olga Van Oost, Griet Van Opstal, Marijke Wienen

Initiatiefnemers

Leen Heyvaert (ICOM-Vlaanderen, Stadsmuseum Lokeren), Jeroen Janssens (Erfgoedcel Kempens Karakter), Daphné Maes (Heemkunde Vlaanderen), Hildegarde Van Genechten (FARO), Olga Van Oost (FARO), Griet Van Opstal (stadsmuseum Lier), Marijke Wienen (Museum Hof van Busleyden)

Redactie

Roel Daenen, Birgit Geudens en Annemie Vanthienen

Verantwoordelijke uitgever

Marc Jacobs, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel

Wettelijk Depot

D/2018/11.524/9

Brussel, November 2018

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 3.0 Unported licentie.

Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/> om een kopie te zien van de licentie.

■ INHOUD

DEEL 1: LEREN IN (COLLEGA)GROEP	4
1. Opzet en verloop van de collegagroep	4
1.1.Participatie: een leertraject	4
1.2.Methodiek van de collegagroep	4
1.3.Vijf bijeenkomsten en de gevalstudies	5
1.4.Deelnemers aan de collegagroep	7
1.5.Opbouw tekst.....	7
2. Wat is participatie?.....	7
3. Leren van Our Museum: vier pijlers voor een participatief museum.....	9
4. De slotsom: “Participatie is een manier van denken”	10
DEEL 2: CASES UIT DE PRAKTIJK.....	12
1. Stadsmuseum Lokeren	12
2. ‘t Grom Sint-Katelijne-Waver	16
3. Museum Hof van Busleyden Mechelen	21
4. Het Stadsmus Hasselt.....	26
5. Stadsmuseum Lier	30
INSPIRATIELIJST.....	35
BIJLAGEN	36

■ DEEL 1: LEREN IN (COLLEGA)GROEP

1. OPZET EN VERLOOP VAN DE COLLEGAGROEP

1.1. Participatie: een leertraject

Participatief werken als klein museum, hoe doe je dat? Wat houdt participatie in? Hoe evalueer je een participatieve werking? Kan je een verschil maken? Wanneer heb je impact? Er lijken al behoorlijk wat musea participatief te werken, maar we stelden vast dat er toch nog veel vragen bestonden over de praktijk van een participatief museum. Vandaar dat we in het voorjaar van 2017 de collegagroep ‘Klein museum, groot bereik’ aftraptten. De laatste bijeenkomst vond plaats op een koude decemberdag in Lier: samen met enkele tonnen sneeuwvlokken dwarrelden de inzichten bij de deelnemers neer. Het dikke sneeuwtapijt leek de groep eindelijk wat vaste grond onder de voeten te geven.

We legden een stevig leertraject af, gingen bij elkaar op bezoek, lichtten praktijken toe, gaven input en feedback aan elkaar, trokken brainstormsessies op gang en wisselden volop van gedachten. In dit document gaan we dieper in op de verschillende delen van het leertraject, en delen we de inzichten van medewerkers van de participatieve musea (gevalstudies) en van de deelnemers.

1.2. Methodiek van de collegagroep

In deze collegagroep lag de focus op ‘kleine musea’. Hiermee verwijzen we naar musea die worden beheerd door een gemeentelijke of stedelijke overheid, in hoofdzaak een lokale tot regionale werking hebben, en worden gerund door betaalde medewerkers (‘professionals’) samen met vrijwilligers, of door vrijwilligers alleen.¹ Kenmerkend voor deze musea is dat ze doorgaans een vrij eclectisch collectieprofiel hebben, en/of dat ze zich als een ‘stadsmuseum’ profileren.

Opvallend is dat deze musea op een vrij spontane en organische manier participatief (zijn beginnen te) werken. Ze staan immers heel dicht bij (lokale) gemeenschappen – of hebben dat potentieel – en kunnen er dus een directe band mee opbouwen. En die band is het fundament van participatief werken voor deze musea. Het gaat het museum om betrokken zijn, betrokken worden en ook anderen betrekken. Vanuit deze basishouding groeien netwerken met vele schakels, die het museum telkens opnieuw in staat stellen om vlot samenwerkingen en partnerschappen aan te gaan. Maar soms blijkt participatief werken voor lokale musea ook gewoonweg een noodzaak om als museum te overleven.

We kozen voor de methodiek van een collegagroep omdat de gevalstudies (zie verder) al behoorlijk wat praktijkervaring bezaten, en omdat een aantal onder hen ook al een track record op het vlak van (experimenteel) participatief werken kon voorschotelen. Kortom, de deelnemers zouden veel van elkaar kunnen leren. We gingen ook telkens op bezoek bij een participatief museum, dat deel uitmaakte van onze groep. Op die manier bezochten we tijdens de vijf bijeenkomsten vijf verschillende plekken en konden we meteen ‘in praktijk’ bekijken en beleven wat het participatief werk op een bepaalde plaats zou inhouden. We spreken in de voorwaardelijke wijs, want tijdens ons traject in 2017 stonden de musea van Lier en Mechelen nog in de steigers, en zat het museum van Dendermonde nog volop in een reflectiefase.

---

¹ De uitzondering is hier het Museum Hof van Busleyden in Mechelen, dat als participatief stadsmuseum een eerder landelijke reikwijdte heeft. Aangezien het een uitstekend voorbeeld is van participatief werken, kon deze gevalstudie hier niet ontbreken.

Tijdens iedere bijeenkomst presenteerde de gastlocatie zichzelf eerst als case, en formuleerde ze vervolgens een concrete vraag of uitdaging waar de collegagroep mee aan de slag moest gaan in de vorm van een brainstorm of discussie. Die manier van werken creëerde de gelegenheid om ideeën en inzichten te laten rijpen. De slotvraag tijdens iedere bijeenkomst was steeds: 'Wat nemen we mee van deze dag om onze eigen praktijk te verbeteren?'

Er was altijd tijd en ruimte om hierover van gedachten te wisselen met een 'critical friend', een collega-deelnemer waarmee men in alle vertrouwelijkheid open en eerlijk kon spreken. In duo legde men de eigen praktijk aan elkaar voor, en gaf men reactie en feedback aan elkaar. Dit was belangrijk omdat de tijd doorgaans ontbreekt om dit soort gesprekken te voeren met collega's uit het veld. Tegelijkertijd vroegen we de deelnemers om een 'groeifiche' in te vullen voor zichzelf (zie bijlage 1). Naarmate de bijeenkomsten vorderden, kon iedere collega deze fiche aanvullen en/of wijzigen. Het opzet van de groeifiche was dat het zou werken als een spiegel voor de deelnemers: ze zouden op die manier zelf hun eigen denkproces en hun eigen leerpad kunnen bijhouden.

1.3. Vijf bijeenkomsten en de gevalstudies

De collegagroep trok naar onderstaande plekken en musea ('in wording'). We vermelden telkens de gastvrouw en/of gastheer, en de sprekers. De sessies werden telkens voorbereid door alle initiatiefnemers van de collegagroep, en werden ter plekke begeleid door Hildegard Van Genechten en Olga Van Oost van FARO.

Bijeenkomst 1 op 28 maart 2017

Te gast bij FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed te Brussel, op uitnodiging van Hildegard Van Genechten en Olga Van Oost

Sprekers:

- ▶ Piotr Bienkowski, projectleider van het programma 'Our Museum' in het Verenigd Koninkrijk, kan terugplooien op zeer veel ervaring op het vlak van organisatiemanagement en -verandering én in het domein van musea. Hij was in verscheidene (directie)functies eerder ook verbonden aan de National Museums Liverpool en aan het Manchester Museum.
- ▶ Sofie De Ruysser, MAS Antwerpen, is er werkzaam als erfgoedcoördinator districten. Zij ontwikkelt participatieve erfgoedpraktijken die zich zowel binnen als buiten het museum afspeelen. Vanuit die ervaring geeft ze mee gestalte aan het (participatieve) museumbeleid.

Bijeenkomst 2 op 16 mei 2017

Te gast bij Lamot, Mechelen, op uitnodiging van Marijke Wienen

Sprekers:

- ▶ Marijke Wienen, werkt als conservator Participatie / Ondersteuningsstrategieën in het Museum Hof van Busleyden te Mechelen. Zij trok het voorbereidende participatieve traject op weg naar het vernieuwde museum; en ook in de huidige werking geeft zij participatie concreet vorm.
- ▶ Willy Thomas, is artistiek leider van het theaterhuis ARSENAAL/LAZARUS in Mechelen en geeft samen met het Museum Hof van Busleyden vorm aan het participatieve stadsproject De Grond Der Dingen.
- ▶ Tine Rock, staat als stafmedewerker publiekswerking en communicatie bij de stedelijke musea Hasselt (Het Stadsmus, Jenevermuseum, Abdijsite Herkenrode, Modemuseum) in voor inhoudelijke projectondersteuning met expliciete aandacht voor participatie.

Bijeenkomst 3 op 12 september 2017

Te gast bij Stadsmuseum Lokeren, op uitnodiging van Leen Heyvaert

Sprekers:

- ▶ Leen Heyvaert, integreert als conservator Stadsmuseum Lokeren participatieve projecten in de visie en structurele werking van het museum. Zij is ook ondervoorzitter van ICOM-Vlaanderen, een leden- en netwerkorganisatie die musea in Vlaanderen en Brussel met elkaar verbindt.
- ▶ Maarten Jacobs, directeur-conservator van 't Grom (Groentemuseum) in Sint-Katelijne-Waver profileert het museum als een doemuseum én als participatief museum en benadrukt daarbij de mogelijkheden die immaterieel cultureel erfgoed daarbij bieden.

Bijeenkomst 4 op 14 november 2017

Te gast bij Vleeshuismuseum Dendermonde, op uitnodiging van Dimitri Beeckman en Carolien Van Hecke

Sprekers:

- ▶ Dimitri Beeckman, experimenteert met participatieve initiatieven als stafmedewerker publiekswerking en publieksdeelname voor de Stedelijke Musea Dendermonde, die volop in een vernieuwing zitten.
- ▶ Tiny T'Seyen, is coördinator communicatie en participatie voor de Erfgoedcel Leuven, en trekt onder meer 'Straathistories', een initiatief dat wijkbewoners stimuleert (om in samenwerking) de geschiedenis van de wijk in kaart te brengen.
- ▶ Hildegard Van Genechten, adviseur educatie en participatie te FARO, verkent al enkele jaren de betekenis en mogelijkheden van participatie voor het erfgoedveld, en organiseerde hiertoe steeds in samenwerking met vele partners en collega's diverse lees- en collegagroepen.

Bijeenkomst 5 op 12 december 2017

Te gast bij Stadsmuseum Lier, op uitnodiging van Griet Van Opstal

Sprekers:

- ▶ Griet Van Opstal, stadsmuseum Lier bracht als teamleider Stadsmuseum en Erfgoed twee museumsites samen tot één nieuw stadsmuseum, en ontwikkelde i.s.m. diverse partners een participatieve visie voor de toekomstige werking van het museum met duidelijke handvatten voor de praktijk.
- ▶ Johan Buytaert, is coördinator van de kleine expeditie, een projectbureau dat musea en organisaties ondersteunt in het bereiken van hun erfgoedgemeenschappen en het verbreden van de erfgoedparticipatie. Naar aanloop van de opstart van het Stadsmuseum Lier werkte de kleine expeditie samen met Lierse verenigingen en wijken.
- ▶ Koen Demarsin, was voor het participatieve traject van Stadsmuseum Lier betrokken in het team van de kleine expeditie. Hij is ook werkzaam als coördinator beleid voor de erfgoedcel Pajottenland Zennevallei.

1.4. Deelnemers aan de collegagroep

De groep telde 32 deelnemers, inclusief de initiatiefnemers. Dit aantal was een maximum aantal om uitwisseling tussen de deelnemers nog volop mogelijk te maken. Onder de deelnemers zowel medewerkers uit musea, heemkundige kringen als erfgoedcellen afkomstig vanuit alle provincies in Vlaanderen en Brussel. De collegagroep bracht een diversiteit aan medewerkers samen: sommigen experimenteerden al volop met participatie; anderen verkenden de participatieve mogelijkheden voor hun werking voor het eerst.

Een evaluatieronde aan het einde van het traject van de collegagroep leerde dat de inbreng van alle praktijkcases heel erg werd gewaardeerd. Het waren oprechte verhalen die zorgden voor veel herkenbaarheid bij alle deelnemers. Het kunnen aftoetsen van ideeën, de collegiale steun en inspiratie, het samen zijn met gelijkgestemden ... het waren positieve elementen in de collegagroep voor vele deelnemers. Niet in het minst omdat participatief werken geen generiek gegeven is. Er is geen vooraf uitgestippeld pad. Participatief werken is altijd maatwerk. Collega's die je kan vertrouwen, die met je meedenken maar die tegelijk ook de nodige kritische vragen stellen zijn daarom ontzettend dankbaar. Ze houden je alert en 'on track'.

1.5. Opbouw tekst

De uitwisseling van ervaringen en inzichten uit de praktijk, en de intervisie, vormden het doel van de collegagroep. In deel 2 van deze tekst geven we het woord aan Leen Heyvaert (Stadsmuseum Lokeren), Maarten Jacobs ('t Grom), Marijke Wienen (Museum Hof van Busleyden), Tine Rock (Stadsmuseum Hasselt) en Griet Van Opstal (Stadsmuseum Lier) over de manier waarop zij invulling geven aan participatief werken in hun musea.

Maar eerst gaan we dieper in op de mogelijke betekenissen van participatie in een museale context. We grijpen daarvoor dankbaar terug naar het werk van Nina Simon, *The Participatory Museum*, en naar de ervaringen die we enkele jaren geleden opdeden met een leesgroep over het werk van deze auteur en museumdirecteur. We geven vervolgens weer hoe we op dit model van Simon verder werkten vanuit een breder erfgoedperspectief. Daarna staan we stil bij de krachtlijnen van 'Our Museum', een programma dat negen musea in het Verenigd Koninkrijk aflegden om te evolueren in de richting van een participatieve werking. Piotr Bienkowski, de projectleider van Our Museum, was onze gast tijdens de eerste bijeenkomst van de collegagroep. De bevindingen van dit project, en dan vooral de vier pijlers die Bienkowski onderscheidde, bleken ook voor onze collegagroep ideaal om mee te werken.

2. WAT IS PARTICIPATIE?

'Wat betekent participatie?' is een vraag die iedere bijeenkomst opnieuw aan de oppervlakte kwam. Het omschrijven van participatie als een proces van 'actieve deelname van mensen aan het maatschappelijk gebeuren' bleek een onvoldoende antwoord voor de deelnemers in de collegagroep. Want wat betekent dat specifiek voor een museum? Hoe kan een museum ervoor zorgen dat mensen actief deelnemen aan het museale en maatschappelijke gebeuren? Hoe moeten we dat aanpakken? En welk resultaat moeten we daarbij voor ogen houden?

Participatie is er in allerlei graden; en evenzoveel vormen. Participatie werkt niet zoals een aan- en uitknop, want participatie is een continuüm. De kern is altijd wel de centrale rol die toegekend wordt aan mensen, aan een gemeenschap.² Bij participatie draait het steeds om relaties, partnerschap, (gedeelde) verantwoordelijkheid, en (gedeeld) eigenaarschap.

---

² In dit document hanteren we voortaan de term 'gemeenschap', maar daarmee bedoelen we telkens zowel individuen, groepen, informele als formele gemeenschappen, verenigingen ... in de samenleving.

Om ervoor te zorgen dat we in de collegagroep toch enigszins een gemeenschappelijke taal spraken, grepen we terug naar het participatiemodel van Nina Simon zoals zij het in *The Participatory Museum* omschrijft.³ Zij onderscheidt vier participatietypes:

1. Bijdrage: bezoekers kunnen tijdens het museumbezoek ideeën uiten of suggesties doen.
2. Samenwerking: mensen werken actief mee aan projecten die het museum heeft opgezet.
3. Cocreatie: mensen denken samen met het museum na over doelen en uitwerking van nieuwe projecten.
4. Gastheer- of gastvrouwschap: mensen maken gebruik van (zalen in) het museum voor het realiseren van hun eigen doelen.

In deze participatietypes neemt de actieve betrokkenheid toe en verandert het spanningsveld tussen de doelen van het museum en de doelen van de deelnemers. Bij type 1 behoudt het museum sterk de controle, bij type 4 geeft het museum vooral uit handen.⁴ (Zie ook het schema in bijlage dat deze indeling van Simon weergeeft.)

In de collegagroep haalden we het schema van Nina Simon erbij, waardoor we onze eigen praktijken beter konden benoemen en analyseren. Omdat Simon zich uitsluitend op de context van een museum toespitst, trachtten we vanuit FARO het participatiemodel wat breder te trekken zodat het ook werkbaar zou kunnen worden voor het ruimere erfgoedveld. We verkenden daartoe ook andere gangbare participatiemodellen, ook in het domein van onder meer samenlevingsopbouw. Vanuit FARO kwamen we uit bij een volgende indeling:⁵

1. Info delen: de erfgoedorganisatie informeert en draagt doel(groep)gericht informatie, achtergronden en kennis over.
2. Inbreng vragen: de erfgoedorganisatie stelt een specifieke vraag naar inbreng van ideeën, inhoud van specifieke kennis of vaardigheden, materialen ...
3. Advies vragen: de erfgoedorganisatie vraagt advies en de betrokkenen formuleren wat zij belangrijk vinden. Zij denken mee en hebben een aandeel in beslissingsprocessen.
4. Samen doen/denken/beslissen: het initiatief komt van de erfgoedorganisatie, of van een gemeenschap. Er is sprake van cocreatie of coproductie waarbij de erfgoedorganisatie en de gemeenschap samen ontwikkelen en samen uitvoeren. Er is gedeeld eigenaarschap.
5. Laten doen/denken/beslissen: een gemeenschap neemt het initiatief, de erfgoedorganisatie geeft uit handen, maar ondersteunt, coacht of faciliteert wel.

In bijlage wordt deze indeling, toegepast op het domein van waarderen van collecties, geïllustreerd. Met deze indeling denken we duidelijk voort op de vier types van Simon. Maar een belangrijke aanvulling is dat wij deze types toegepast zien:

→ in alle domeinen van de erfgoedwerking: bij het verzamelen en herkennen van cultureel erfgoed, het behouden en borgen, het onderzoeken, het presenteren en toeleiden;
→ op zowel het beleidsniveau van de erfgoedorganisatie, als op operationeel niveau.

Het Cultureelerfgoeddecreet van 24 februari 2017 stimuleert erfgoedorganisaties om een visie en werking te ontwikkelen rondom participatie. Participatie wordt in dit decreet als een vijfde basisfunctie benoemd.⁶ Het cultureel-erfgoedbeleid gaat hierbij uit van een benadering van participatie, waarbij de burger wordt betrokken als coproducent of cocreator. Het mede-eigenaarschap is hierbij belangrijk.

3 N. Simon, *The Participatory Museum*, Santa Cruz CA, 2010.

4 J. van Leeuwen, T. Rock, Nina Simon 'Participatory Museum': Rode draden en commentaar, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, 2013, p.10.

5 H. Van Genechten, J. van Leeuwen, 'Erfgoedparticipatieladder', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 11 (2018) 4, <https://faro.be/tijdschrift>.

6 Cultureelerfgoeddecreet 24 februari 2017, www.kunstenenerfgoed.be/beleid/wet-en-regelgeving/cultureel-erfgoeddecreet.

Gaan we even terug naar de indeling hierboven, dan is van participatie, zoals het in het decreet is bedoeld, nog geen sprake als we als erfgoedorganisatie louter informeren, of inbreng of advies vragen. Toch zien we dit als belangrijke opstappen om tot cocreatie te kunnen komen.

Vanuit het decreet wordt eveneens gesteld dat participatie ruimer moet gezien worden dan publiekswerking. Participatie is een grondhouding doorheen alle functies en doorheen de hele organisatie. Dat brengt ons tevens bij de visie op participatie van het Our museum programma, waarin participatie wordt benaderd als organisatiecultuur.⁷

3. LEREN VAN OUR MUSEUM: VIER PIJLERS VOOR EEN PARTICIPATIEF MUSEUM

De eerste bijeenkomst van de collegagroep startte met een toelichting van Piotr Bienkowski, projectleider van Our Museum. Dit programma behelst een traject dat negen musea uit het Verenigd Koninkrijk gedurende een aantal jaren aflegden met als doel (lokale) gemeenschappen sterker bij hun werking te betrekken. Al hun ervaringen delen ze via de website www.ourmuseum.org.uk.

Het punt dat Piotr Bienkowski voortdurend maakte in zijn betoog was dat participatie in de eerste plaats een organisatiecultuur is, en géén kwestie van afzonderlijke, tijdelijke (publieksgerichte) projecten (alleen). Participatie zit daarom niet alleen maar op het operationele niveau van het museum, maar óók en vooral op het beleids- en beslissingsniveau.

Een belangrijke bevinding vanuit het hele traject van Our Museum was bovendien dat ieder museum dat participatie als basiswaarde vooropstelt, op vier pijlers steunt. De pijlers kunnen als streefdoel én toets in de visie en werking van het museum worden gebruikt:

Een participatief museum ...

1. ... is geworteld in lokale noden

Een participatief museum detecteert wat er lokaal speelt en leeft, wat lokale gemeenschappen bezighoudt, en onderzoekt welke rol het hierin kan opnemen. Het museum begrijpt dat het iets te betekenen (kan) hebben in zijn eigen lokale context. Het museum stelt zich proactief, open en uitnodigend op, en start partnerschappen op met die gemeenschappen, precies om op die manier in te spelen op hun noden.⁸

2. ... stelt (de) gemeenschap(pen) centraal

Een participatief museum plaatst gemeenschappen in het hart van de werking, en dat komt tot uiting in de missie, de visie en de waarden die het museum uitdraagt. Gemeenschappen hebben een stem in het beleid van het museum, er wordt met hen samengewerkt in alle domeinen van het museumwerk. Het museum gaat permanent met hen in dialoog. Het is een engagement van de hele organisatie (en dus van iedere medewerker).⁹

---

7 P. Bienkowski, No longer us and them. How to change into a participatory museum or gallery. Learning from the Our Museum programme, April 2016, pp.12-13, http://ourmuseum.org.uk/wp-content/uploads/Our-Museum-Report_double-page.pdf.

8 Idem, p.12.

9 Idem, p.12.

3. ... creëert mogelijkheden voor mensen

Een participatief museum creëert gelegenheid en ervaringen die mensen en gemeenschappen versterken in hun vaardigheden, hun creativiteit, in hun sociale competenties, en die bijdragen tot hun kennis, de mogelijkheid geven om hun talenten te ontwikkelen ... Musea helpen mensen en gemeenschappen om (eigen) mogelijkheden te zien, om hen een engagement te doen opnemen, hun stem te laten horen, verantwoordelijkheid op te nemen ... Het museum ondersteunt hiertoe de medewerkers in hun werk met mensen en gemeenschappen.¹⁰

4. ... reflecteert

Een participatief museum is bij uitstek een lerend museum. Door participatie op een bewuste manier in te brengen in de werking, door er samen met collega's (intern en extern) en partners over te reflecteren, kan de participatieve praktijk alleen maar sterker worden. Door continue reflectie, openheid en dialoog worden eigen waarden en werkmethoden voortdurend kritisch bevraagd.¹¹

De deelnemers van de collegagroep grepen in de bijeenkomsten voortdurend terug naar deze vier pijlers. Ze bleken een ideale toetssteen voor de eigen (lokale) praktijk. In de beschrijving van de cases in deel 2 kunnen we bovendien heel wat voorbeelden lezen van elementen in de werking van deze musea die helemaal aansluiten bij een of meer van deze pijlers.¹²

4. DE SLOTSOM: “PARTICIPATIE IS EEN MANIER VAN DENKEN”

Participatief werken: het is méér dan een methodiek of werkwijze. Het is een organisatiecultuur. Of, zoals conservator Leen Heyvaert aanhaalt in de beschrijving van de case Stadsmuseum Lokeren in het hiernavolgende deel: “Deze collegagroep zette aan tot een klik in het denken: het is onze intentie om bij alle volgende projecten de vraag te stellen of en hoe we het participatief kunnen aanpakken. Participatie is voor ons een manier van denken.”

Deze uitspraak vat tegelijkertijd het leerproces dat zich afspeelde in de collegagroep goed samen. Zo'n waardevol traject was enkel mogelijk dankzij de inbreng van alle deelnemende collega's die allen ontzettend bereid waren om open en eerlijk te spreken met elkaar. Praktijken delen en er even afstand van nemen om erover te reflecteren is trouwens essentieel – zo leerden we van Piotr Bienkowski – voor ieder museum dat een participatief museum wil zijn. Het is de enige weg om tot inzichten te komen over wat participatie is of zou moeten zijn, en wat men ermee wil bereiken.

---

¹⁰ Idem, p. 13.

¹¹ Idem, p.13.

¹² In dit artikel worden diverse voorbeelden vanuit de cases bij deze vier pijlers uitdrukkelijk benoemd: L. Heyvaert, M. Jacobs, H. Van Genechten, O. Van Oost, G. Van Opstal, M. Wienen, 'Een jaar lang collegagroep 'Klein museum, groot bereik'', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 11 (2018) 4, <https://faro.be/tijdschrift>.

Ook Stadsmuseum Lier heeft gedurende het verloop van de collegagroep door voortdurende reflectie verder gestalte weten te geven aan het participatie-instrument dat ze op dat moment voor het museum aan het ontwikkelen waren. Stadsmuseum Lier kon het prototype delen in de collegagroep en kreeg daarop veel zinvolle feedback. Griet Van Opstal: “Omdat de mogelijkheden van participatie onbeperkt zijn, en de middelen vaak bescheiden, is het belangrijk om vanuit jouw museum de definitie en voorwaarden van participatie scherp te stellen. We ontwikkelden voor onszelf een beslissingsboom die onze participatieve visie en werking ook in de toekomst scherp zal houden.” Ondertussen verscheen dit instrument onder de titel Routeplanner participatie, en zo deelt stadsmuseum Lier op die manier al hun opgedane inzichten ook buiten de collegagroep met collega’s in het veld.¹³ Maar ook alle andere collega’s die een eigen praktijkverhaal in de groep brachten, hebben ongelofelijk bijgedragen aan het gezamenlijke leerproces. Precies daarom delen we deze praktijken of cases graag verder in deel 2. Daarin zullen heel wat gelijklopende inzichten terug te vinden zijn; maar soms toch ook heel uiteenlopende aanpakken. In sommige praktijken zien we participatie of cocreatie bijvoorbeeld heel spontaan en organisch groeien, in andere gevallen schuilt achter de participatie werking een strikt beleid en kader.

Opvallend is in elk geval hoe nadrukkelijk participatief stadsmusea zich vandaag ontwikkelen. Als we kijken naar onder meer het Museum Hof van Busleyden (°2018) en het intensieve voorbereidende traject, het stadsmuseum Lier (°2018) en Yper Museum (°2018), die alle deel uitmaakten van de collegagroep, dan lijkt een stadsmuseum of museum van de stad maar ten volle die titel waard als het ook alle stadsbewoners heeft weten te betrekken bij het ontstaan en de werking ervan. De stad en de inwoners zijn het vertrekpunt voor deze musea, en niet langer de collectie. Deze musea zetten duidelijk mee de toon voor ieder ander nieuw stadsmuseum dat in hun voetsporen zal volgen.

Maar er zijn ook musea die al jaren participatief werken, maar het misschien niet altijd zo benoemen. Het Stadsmuseum Hasselt beschrijft in de case bijvoorbeeld hoe zij dialoog en samenwerking altijd als prioriteit vooropstellen in de werking. Ook ’t Grom benoemt participatief werken als hun ‘tweede natuur’. Het is trouwens frappant dat in al deze cases vrijwilligers worden vernoemd als ‘vrienden’, ‘krachten’, en zelfs als ‘onze ogen en oren’. Laat het duidelijk zijn: vrijwilligers ademen participatie, vrijwilligers zijn participatie.

Hoe dan ook zijn er aan een participatieve werking ook nog heel wat uitdagingen verbonden. Heel wat vragen liggen nog open, waaronder enkele nijpende. Hoe meten we de impact die we genereren? Hoe betrekken we mensen die we tot nog toe niet hebben weten te bereiken?

Het zijn vragen die in deze collegagroep keer op keer terugkwamen, maar waarop nog geen eensluidende antwoorden werden gegeven. Laat dat een oproep zijn aan al wie dit document ter hand neemt en zelf praktijken ontwikkelt: deel volop ervaringen en inzichten met collega’s zoals in deze collegagroep. Want participatie is en blijft een proces van zoeken, denken, doen en delen.

---

¹³ Stadsmuseum Lier, Routeplanner participatie, 2018, www.stadsmuseumlier.be.

DEEL 2: CASES UIT DE PRAKTIJK

1. STADSMUSEUM LOKEREN

Context

Waar?

Lokeren is een Oost-Vlaamse provinciestad met 41.500 inwoners. Het heeft een dichtbevolkt centrum en veel groene buitenwijken. Er zijn veel scholen en zorgcentra en de stad is goed bereikbaar via de E17 en de spoorlijn Gent-Antwerpen. Historisch was Lokeren landbouwgebied met textielindustrie in de kern, nu kent de stad veel nieuwe industrieontwikkeling rond de E17. Het is vandaag de dag vooral een woonstad, voor mensen met veel verschillende achtergronden, en telt weinig historische toeristische troeven.

Wie?

Het Stadsmuseum Lokeren vertelt de geschiedenis van de stad met objecten, film- en fotobeelden en verhalen, met focus op de 19e en de 20e eeuw. Veel aandacht gaat naar de haarsnijderij-industrie: Lokeren was voor deze vuile viltindustrie in de 20e eeuw het wereldcentrum. Het Stadsmuseum Lokeren omvat ook het Nationaal Beenhouwersmuseum, een oude bakkerswinkel en een schatkamer. Naast een grote jaarlijkse tentoonstelling over de (20e-eeuwse) geschiedenis van de stad, lopen er doorheen het jaar kleinere participatieve en artistieke projecten. Gemiddeld telt het Stadsmuseum zo'n 9.000 bezoekers per jaar. Het heeft een klein maar enthousiast team en een Vlaams kwaliteitslabel, en is ingedeeld op het lokale niveau.

Visie

Stadsmuseum Lokeren: een participatief museum?

Het Stadsmuseum Lokeren vertaalt een aantal belangrijke aspecten van de geschiedenis van de stad op een toegankelijke manier naar een zo groot mogelijk, maar in hoofdzaak lokaal publiek. Het wil een historisch kader voor de interpretatie van de hedendaagse stad en een aangename kennismaking met het verleden bieden aan erfgoedgeïnteresseerden, die het verband ontdekken tussen hun eigen leven in het heden en dat van de generaties vóór hen in het verleden. Deze kennis kan een verrijkende factor zijn voor zowel hun visie op de maatschappij als hun visie op hun eigen familiegeschiedenis. Nog breder wil het museum een open huis zijn, een omgeving om te leren, te herinneren en van gedachten te wisselen.

Stadsmuseum Lokeren

Stadsmuseum Lokeren, De wereld in Lokeren.

Voor een klein stadsmuseum met een lokale missie is participatie een evidentie. Het museum moet immers actief deel uitmaken van de dynamiek van de stad. Als stadsdienst, volledig betoelaagd met stedelijke middelen, is het noodzakelijk aan te sluiten op de erfgoednoden van de burgers en de maatschappelijke tendensen. De Lokeraars betalen er immers belastingen voor, en dus moet het museum ook echt hún museum zijn.

Het museumteam streeft ernaar om een spil te zijn in een netwerk van geëngageerde lokale erfgoedwerkers. Het museumgebouw biedt daarbij een platform aan zoveel mogelijk erfgoedacties van onderuit. Vaak speelt het museum in op ideeën die bij verenigingen of bewonersgroepen ontstaan, zoals de projecten DALLAS, Achter mooie gevels, Wonen in Lokerse hofkes over (sociale) huisvesting en Twee koeien en een half paard, over landbouw in Lokeren. Het museum biedt de tentoonstellingsplek, de productiemogelijkheden, de expertise en de financiële basis om met verschillende partners samen een gelaagd en gedragen project uit te werken. De samenwerkingen waarbinnen alle partijen initiatieven nemen vanuit verschillende invalshoeken versterken gemeenschappen, laten nieuwe mensen op een heel persoonlijke manier met erfgoed kennismaken en verbreden de kennis én de actieradius van de erfgoedspelers. Het brengt nieuw erfgoed naar het museum en, omgekeerd, de erfgoedwerking buiten de museale muren. Inhoudelijk tekent het verhaal zich af naargelang de inbreng en de noden van de gemeenschap waaraan het project zijn zin ontleent.

Wat mag participatie kosten? Geen geld, maar wel tijd, mensen en plaats?

Samenwerking is noodzakelijk: om meer aan scholen- en jongerenwerking te doen, om de nieuwe plannen van de stad te tonen, om nieuwe mensen te bereiken en samen te brengen, om voet aan wal te krijgen bij Lokeraars met een migratieachtergrond en kansengroepen, om stemmen van niet-bezoekers te horen, om praktisch alle noden te vervullen, om efficiënt te communiceren ... noem maar op. Het is erg belangrijk om samen met de meest relevante actoren te bepalen wat het doel van participatieprojecten wordt en welk traject daarvoor gevolgd wordt. Wij spreken pas van 'participatie' als de samenwerking een inhoudelijke meerwaarde heeft voor alle partijen én een maatschappelijk draagvlak, waardoor het een 'gewone' samenwerking overschrijdt.

Dat vraagt wel wat van een museum. Participatieve projecten waarbij inspraak en samen creëren van cruciaal belang zijn, vragen veel personeelsinzet en een team dat actief begaan is met de bezoekers en participanten. Het vraagt ook een goede communicatie en samenwerking tussen de verschillende partners.

Een open huis waar veel mensen samenkomen, vraagt ook voldoende functionele ruimte om die mensen te ontvangen. Ondanks het feit dat het Stadsmuseum in een groot gebouw huist, is deze ruimte momenteel niet beschikbaar. We ijveren bij een volgend bestuur voor de renovatie van de gewelfkelder van het museumgebouw als tentoonstellings-, project-, ontvangst-, werk- en vergaderruimte. Het moet een plek zijn die gebruikt kan worden door verschillende stadsdiensten en organisaties en die aan de noden van verschillende sectoren en gemeenschappen kan tegemoetkomen, zodat kruisbestuivingen tussen verschillende groepen in het museum kunnen plaatsvinden.

Onze participatiedromen botsen vaak op de realiteit van een heel klein personeelsbestand. Gelukkig wordt het omringd door een enthousiast gidsenteam en heel wat 'vrienden van het museum'. Zij zijn ook onze oren en ogen in de stad, en dat is goud waard. Het is dus belangrijk om in een (nog veel breder) lokaal netwerk van vrienden en ambassadeurs te investeren om nieuwe poorten te openen, en die geëngageerde erfgoedliefhebbers met zoveel mogelijk facetten van de erfgoedwerking in contact te brengen. Het blijft immers van groot belang om de balans tussen de verschillende museale functies te bewaken, en de samenwerkingen, helpende handen en participatiemodellen ook in te zetten voor aspecten van de museale werking die er zich misschien moeilijker toe lenen, zoals collectiewerking en onderzoek.

Klein bereik = snel bereik

De kleine schaal van het museum én van de stad zijn op vlak van participatie vaak een voordeel: je komt snel bij geïnteresseerde mensen terecht. Binnen de marges van een klein budget en een klein team is er wel voldoende experimenteerruimte, omdat er geen commerciële belangen spelen. Ook is de drempel van het museum laag en zijn de wegen ernaartoe bekend. We krijgen alle steun van het bestuur voor projecten waarbij we Lokeraars bij het museum en bij het verhaal van de stad betrekken. Toch is het belangrijk binnen deze kleine stad verder te kijken dan de ‘usual suspects’: de lokale erfgoedgeïnteresseerden wiens engagement van grote waarde is, maar die niet steeds representatief zijn voor alle bevolkingsgroepen binnen de stad. Dat is – om verschillende redenen – niet altijd evident. Met projecten als DALLAS, Achter mooie gevels, SJOR (100 jaar scouts in Lokeren) en OKAN in het museum - Lokeren en de Wereld konden we in het verleden al de brug slaan naar nieuwe gemeenschappen, en het is onze absolute wens om in de (nabije) toekomst nog heel wat meer nieuwe mensen en groepen te betrekken.

Case

OKAN in het museum – Lokeren en de wereld

De OnthaalKlas voor Anderstalige Nieuwkomers (OKAN) van Lokeren dook in november 2017 voor het tweede jaar op rij in de collectie van het Lokerse Stadsmuseum. De OKAN-leerlingen zijn tussen 12 en 18 jaar en krijgen een jaar lang intensief Nederlands. Het leerkrachtenteam bereidt deze leerlingen voor op een verdere (school-)carrière in België. De klasgroepen bestaan uit jongeren van allerlei nationaliteiten, culturen en leeftijden.

Elke leerling koos een favoriet object uit de collectie van het Stadsmuseum en ging daar voor enkele maanden mee aan de slag tijdens verschillende taalopdrachten en tijdens creatieve sessies met maatschappelijk jeugdwerkers van vzw Vagevuur. Van maart tot juni was het resultaat van het project (zelfgeschreven teksten bij de voorwerpen, een fotoportret en hun beeldend ‘antwoord’ op het collectiestuk) te zien in de vaste opstelling van het Stadsmuseum. De opening van de tentoonstelling was volledig in de handen van de leerlingen en mondde voor het tweede jaar op rij uit op een stevig feestje met veel lekkers, dans en muziek en veel nieuwe gezichten. In mei gidsten de OKAN-leerlingen andere OKAN-klassen en een groep volwassenen met migratie-achtergrond door hun tentoonstelling. Tijdens de voorbereiding daarvoor namen ze interviews af met museummedewerkers. Het volledige traject werd gefilmd: de leerlingen werden geïnterviewd over het project, we zien hen aan het werk op verschillende sleutelmomenten en hun talige ontwikkeling komt aan bod. De film werd voor het eerst vertoond op de proclamatie van de OKAN-leerlingen, het laatste moment van het schooljaar dat ze samen doorbrachten, voor ze naar andere scholen en studierichtingen zouden uitvliegen. Op dezelfde proclamatie kregen ze hun kunstwerk terug, hun foto en een gidsendiploma van de stad. De film is zowel promotioneel als documentair, en is voor alle partners een mooi blijvend resultaat van het project, dat zowel in de erfgoed-, onderwijs- als integratiesector ter inspiratie ingezet kan worden.¹⁴

Erfgoed niet centraal: met vertrouwen het museum uit handen geven

Het OKAN-project is een succesvol en waardevol participatietraject, precies omdat het tot stand komt vanuit twee belangrijke noden van twee verschillende partners – doelgericht Nederlands taalonderwijs aan anderstalige jongeren voor de OKAN-leerkrachten en erfgoedwerking vanuit de jongeren zelf voor het museum.

¹⁴ De film OKAN in het Stadsmuseum Lokeren 2018 – Lokeren en de wereld kan worden bekeken via www.youtube.com/watch?v=ya3dAkrxOI of via <https://faro.be/blogs/olga-van-oost/participatief-met-idealen-stadsmuseum-lokeren>.

De museumcollectie biedt voor de leerlingen met een beperkte taalbagage een perfect visueel uitgangspunt en een stimulerende omgeving om concreet aan de slag te gaan, en dat vanuit een tastbaar gegeven. De leerlingen ervaren snel succes bij het zien van hun kunstwerken en fotomateriaal in het museum en de taalverwerving gaat sneller, vlotter en diepgaander dan tijdens gewone klasopdrachten. Doordat de leerlingen in de loop van het jaar bijna maandelijks naar het museum komen, wordt het de plek waar de leerlingen zich thuis voelen in de nieuwe omgeving waarin ze terecht zijn gekomen. Het museum is in de eerste plaats een inspirerende plaats van reflectie over geschiedenis en cultuur. Omdat ze op verschillende manieren met hun stukken aan de slag gaan, bouwen ze een vertrouwelijke band op met het gebouw en met de museummedewerkers, die hen met plezier alle vrijheid geven om het openingsfeest en de rondleidingen – weliswaar onder begeleiding van de OKAN-leerkrachten – in handen te nemen. De andere invalshoeken en de verwondering van de leerlingen openen de ogen van de museummedewerkers: zowel de beleving van het museum als de waarde van de collectie krijgen een nieuwe dimensie en zetten aan tot nieuwe inzichten in publiekswerking en participatie. Het feit dat de museumobjecten de niet-talige, visuele link vormen tussen mensen met verschillende taalachtergronden is een nieuw en uiterst boeiend gegeven om verder mee aan de slag te gaan. Het loslaten van de klassieke museale methodieken in functie van de taalproblematiek creëert een veel intensere en gevoelsmatiger band tussen collectiestukken, participanten en publieksbegeleiders.

Klein bereik = meer bereik

Kleine groepen zijn perfect voor een eerder experimentele werking als deze: een goede persoonlijke band met de OKAN-coördinatoren en de leerlingen is van cruciaal belang voor het slagen van het project. Die is niet enkel gestoeld op het delen van erfgoedervaringen maar vooral op het elkaar zoeken, vinden en helpen in de talige situaties die het erfgoedproject met zich meebrengt. De return van de leerlingen is vaak warm en heel zichtbaar: ze delen hun ervaringen op een heel directe manier, en sporen de museummedewerkers aan om dat op hun beurt ook te doen. Het project brengt een jonge frisse dynamiek in het museum die zowel OKAN-leerlingen, OKAN-begeleiders, museummedewerkers als reguliere bezoekers aan het denken zet.

Besluit

Het Stadsmuseum Lokeren wil de volgende jaren meer inzetten op soortgelijke micro-projecten zoals het OKAN-project, die écht iets teweegbrengen bij de groep waarmee participatief gewerkt wordt. Dat impliceert wel dat het effectieve bereik van deze projecten kwantitatief zeer laag en dus zeer selectief blijft, en dat er dus bewust zal worden gekozen met wie, waarom en op welke manier zal worden samengewerkt. De participatieprojecten zullen ook vaak staan of vallen met het engagement van en de band met de trekkers van de gemeenschappen waarmee wordt gewerkt, wat hen wel kwetsbaar maakt.

2. 't Grom: "DE DIEPGANG DIE WE BEREIKTEN DOOR PARTICIPATIEF TE WERKEN IS - LETTERLIJK EN FIGUURLIJK - GOUD WAARD"

Context

Waar?

Sint-Katelijne-Waver ligt in het hart van de Mechelse groentestreek. Wie hier rondkijkt, merkt meteen de vele serres in het landschap op. Bijna de helft van het Vlaams serreareaal staat in de provincie Antwerpen, wat maakt dat bijna 60% van het Vlaams areaal serregroenten in die serres te vinden is. Het kan dan ook niet verwonderen dat de glastuinbouwsector in deze streek een belangrijke rol speelt. Binnen deze bedrijvigheid speelt Sint-Katelijne-Waver een belangrijke rol. Zo telt deze gemeente een hele reeks verwerkende of verhandelende bedrijven, zoals de alom gekende veiling Bel*Orta en de wereldspeler Greenyard. Tot slot bevindt zich hier ook het coöperatieve Proefstation voor de Groenteteelt.

Wie?

't Grom is het doe-museum in Vlaanderen over en met groenten en tuinbouwerfgoed. Dit museum presenteert de duurzame tuinbouw en het tuinbouwerfgoed op een speelse en interactieve wijze aan het publiek. Daarnaast informeert en sensibiliseert 't Grom de bezoeker over en voor gezonde voeding (en welke rol groenten daarin spelen). Bovendien situeert 't Grom zich in een prachtig historisch kader: de Midzeelhoeves. Deze 18e-eeuwse langgevelhoeves met bijhorende schuren en tuinen behoorden in het verleden toe aan de abdij Roosendael, in dezelfde gemeente. 't Grom ligt vandaag heel strategisch in het hart van dé serre- en groentestreek van Vlaanderen. Van hieruit vertrekt het grootste deel van de groenten die op je bord belanden.

Visie

Waarom 'aan participatie doen'?

Een verzuchting die je vaak hoort in de cultureel-erfgoedsector is de grote flexibiliteit die bij elke nieuwe beleidswissel gevraagd wordt. Er zit onmiskenbaar een zekere spanning tussen het bewaren op lange termijn en de cyclus van de beheerovereenkomsten. En die spanning zorgt ervoor dat het altijd even zoeken is naar een werkbaar kader. Nieuwe meesters, nieuwe wetten, en dus ook andere prioriteiten en andere taken. 'Participatie' is er sinds kort duidelijk eentje van, maar, in alle eerlijkheid, 't Grom lag er niet wakker van. Wat hier en daar als een nieuwe 'to do' ervaren wordt, blijkt immers voor een klein (maar dapper) groentemuseum uit Sint-Katelijne-Waver een tweede natuur te zijn. 'Ah zo?', horen we je vragen.

't Grom, Botanisch tekenen i.s.m. Hilde Orye, Kees Verwaard

't Grom, Samentuin

't Grom wordt al van bij de opening in 2006 een 'doe-museum' genoemd. Hiermee verwezen we in het verleden (en verwijzen we) vooral naar de heel actieve en succesvolle scholenwerking. Jaarlijks bezoeken duizenden kinderen het museum. Ze brengen hier met de klas een volledige dag door en combineren een aangepaste rondleiding met een kookworkshop.

Tien jaar na de opening zijn we dat 'doen' beginnen om te zetten in 'participeren'. Deels bewust, deels per toeval of zelfs noodgedwongen. Na de eerste tien jaar was het namelijk tijd om onze werking eens van op afstand en kritisch te bekijken. Daarbij gingen we op zoek naar hoe er nog meer gedaan kon worden op de erfgoedsite van 't Grom. Of formeler gesteld, welk 'onbenut ontwikkelingspotentieel' kon aangesproken worden?

Ons eerste aanvoelen? Naast het scholenluik moest er (nog) meer mogelijk zijn op deze erfgoedsite van twee hectare. Een site met museumtuinen, 300 jaar oude gebouwen én moderne faciliteiten. Een groot deel van de tijd bleef een groot deel van de ruimte ongebruikt. Bij de oprichting van 't Grom werd nochtans de ambitie neergeschreven en uitgesproken om van deze plek een echt bruisend erfgoedcentrum te maken. 'Bruisend' betekent zoveel als beweging en rumoer, en een centrum is een plaats waar mensen samenkomen. Het doel was dus om mensen samen te brengen rond een nieuwe dynamiek op 't Grom. Aan dat voornemen is uiteraard ook een zakelijk aspect verbonden. De terugvallende subsidies en stijgende (onderhouds)kosten maken dat het museum op zoek moe(s)t naar meer eigen inkomsten én een groter publiek draagvlak.

Participatie bleek de sleutel voor beide. Maar de vrijheid om eindeloos te experimenteren is er niet. Geregeld moeten we met spijt interessante voorstellen tot samenwerking afwijzen, omdat de draagkracht er simpelweg voor ontbreekt. Een 'verliespotje' voor gefaalde projecten hebben we niet en kunnen we ons ook niet veroorloven.

Participatie is een manier van denken

't Grom had deze slagzin graag op eigen conto geschreven, maar het was Leen Heyvaert, conservator van het Stadsmuseum Lokeren die onze hernieuwde werking op zo'n gevleugelde wijze samenvatte. We hadden het zelf niet beter kunnen verwoorden. In 2017 werd 't Grom namelijk meermaals gevraagd om onze nieuwe, uitgesproken participatieve werkwijze toe te lichten. Een van die keren was tijdens de sessies van de collegagroep Klein museum, groot bereik onder begeleiding van onder meer FARO en ICOM Vlaanderen. 't Grom maakte deel uit van die groep en stak tijdens die sessies veel op van de andere collega's. Zeker de discussie over de grenzen van participatie was een om in te kaderen. Spreken we nog van 'participatie' als je simpelweg de deuren opent voor je standaardaanbod? Of schieten we ons doel voorbij als we het publiek carte blanche geven om volledig zijn goesting te doen in onze musea? Verdeelde meningen, altijd leuk én leerrijk.

Tijdens een van die sessies gaven we onze visie op participatie. En die visie is deze:

- ▶ Ten eerste wil 't Grom een regionaal museum zijn voor de hele Mechelse groentestreek en bij uitbreiding uiteraard ook voor de rest van Vlaanderen. Daarom moet het museum vooreerst ingebed zijn in de lokale gemeenschap.
- ▶ Ten tweede wil 't Grom een doe-museum zijn, op alle vlakken. We schrappen 'beleving' uit ons woordenboek en gaan volop voor ervaring en ervaringsgericht leren. Bij beleving staat de gebeurtenis centraal. Bij ervaring draait alles om het individu en zijn of haar leerproces. Beleving overkomt je, ervaring neem je in je op. Het eerste is vluchtiger vinden wij, het tweede duurzamer.
- ▶ Ten derde moet de kassa op het einde van de dag kloppen. 't Grom zet enkel in op acties die geld in het laatje brengen. Kosten en baten worden vooraf afgewogen en zijn net zo belangrijk als het inhoudelijke van een project. Wie hier de wenkbrauwen frons, raden we zeker aan verder te lezen. (En alle anderen ook, natuurlijk.) Sinds we dit criterium hanteren, stegen onze inkomsten uit bezoekersactiviteiten met 25% en het aantal betalende bezoekers met 22%.

- ▶ Ten vierde bewaken we nauwlettend de draagkracht van het team. We kunnen niet alles zelf en we weten niet alles.
- ▶ Ten vijfde gaat het museum op zoek naar onverwachte partners. We staan met andere woorden open voor de verrassing. We rekenen erop dat voor alles wat we zelf niet kunnen er nobele onbekenden rondlopen die maar wat graag een podium willen. Anderen in de schijnwerpers zetten, daar draait het om.
- ▶ Ten slotte maken we duidelijke afspraken. Iedereen krijgt zijn of haar vrijheid én verantwoordelijkheid. 't Grom blijft ons huis; maar we maken de nodige ruimte vrij waarbinnen externe partners tot hun recht kunnen komen.

Participatie is zo oud als de straat

Wie het voorgaande aandachtig heeft gelezen weet dat we zeker niet het warm water opnieuw hebben uitgevonden. Voor deze manier van denken lieten we ons inspireren door anderen. En die voorbeelden kwamen lang niet altijd uit de erfgoedsector. Zo denken onze collega's uit de brede cultuursector al veel langer na over publieksbereik en valt van hen heel wat te leren.

Een perfect voorbeeld van hoe je anders over je eigen huis kan nadenken – en dus ook over participatie – is de omslag die wijlen Eric Antonis als jonge cultuurconsulent doorvoerde in Cultuurhuis de Warande in Turnhout. Zo zag hij opportuniteiten in de grote werkloosheid aan het begin van de jaren 1980. De Warande maakte ruimte in haar inkomhal voor de (toen nog verplichte) stempelcontroles. Honderden mensen maakten zo kennis met een huis dat ze voordien (misschien) niet of maar vaag kenden. Een les is dus: kijk naar wat er buiten je eigen muren gebeurt en hoe je daarop kan inspikken. Opportuniteiten zijn altijd en overal te vinden. En zoals gezegd, sta open voor verrassingen en onverwachte voordelen. De massa aan werkzoekenden die wekelijks de Warande bezochten, waren het ideale doelpubliek voor de nieuwe cursussen en vormingen die door Antonis en collega's werden ingericht. Vanuit die werking ontstond in 1983 Dinamo, een organisatie die vandaag nog steeds bestaat en 230 vrijwilligers telt. Of, zoals Eric Antonis 10 jaar eerder, in 1972, al voorspelde, “nieuwe opdrachten zijn niet onoverkomelijk”. Laten we zo ook nadenken over participatie in de erfgoedsector.

Voor een tweede voorbeeld springen we dertig jaar verder in de tijd. Op de Turnhoutsebaan in Borgerhout werd in vijftien jaar tijd een verkommerd cinemagebouw omgetoverd tot De Roma, een bruisende volkschouwburg. Bezieler Paul Schyvens zag, net als Eric Antonis zoveel jaren eerder, het potentieel. En niet alleen van een gebouw maar ook van de mensen erin en erom. Een gebouw is niet altijd zomaar een stapel bakstenen, maar kan ook een 'lieu de mémoire' zijn, een plaats waar mensen aan gehecht zijn, waar fijne herinneringen aan vasthangen. En mensen zijn nooit zomaar 'bezoekers' of zomaar 'vrijwilligers'; ze komen naar je huis met bepaalde verwachtingen, meningen, achtergronden en ook vaardigheden en capaciteiten. Gooi dat allemaal samen en 1 + 1 is zoveel meer dan 3. Bouw dus aan je vrijwilligerswerking. Want je vrijwilligers zijn je eerste en allerbeste ambassadeurs. Hun mond-tot-mondreclame is honderd keer meer waard dan een publireportage in een lokaal reclameblaadje. En nog iets, werk aan je onthaal. Klant is misschien wel koning of koningin, maar je bezoekers zijn in de eerste plaats je gasten. Verwelkom hen opdat ze zich thuis voelen, geef iets meer dan verwacht wordt. Daardoor zullen ze zeker iets teruggeven. En tot slot, hou je ogen open en kijk naar wat er rond je gebeurt. In je wijk, in je gemeente, bij je collega's. Er zijn altijd gemene delers te vinden met personen of organisaties. Ga ook actief op zoek naar die personen of organisaties. Werk je bijvoorbeeld aan een nieuw project, met als thema het verre oosten? Durf dat thema dan kapot te analyseren tot in het kleinste detail. Spreek bijvoorbeeld je lokale bonsaiclub aan of stap binnen in een kungfuschool. Zoek samen naar de meerwaarde voor beide partijen zonder de een voor de kar van de ander te spannen. Wat je investeert in je buurt of gemeenschap krijg je meestal ook terug, direct of indirect.

In die investeringen zit eveneens onze andere manier van denken over participatie. Liever dan tijd en geld te steken in een tentoonstelling, spenderen we onze middelen aan de 'erfgoeddragers'. Zij zijn de helden en heldinnen in dit verhaal, omdat zij het erfgoed op handen dragen en uitdragen. Bovendien is dit voor hen vaak een hobby of een kleine bijverdienste. Door hen effectief te betalen voor hun werk ondersteunen we hen en bewaren we het erfgoed op een gezonde manier. We vervangen het druppelinfuus door een stevige injectie. Het marktprincipe van vraag en aanbod krijgt namelijk een plaats in onze erfgoedwerking. Hoe dat in zijn werk gaat en hoe iedereen er beter van wordt, vertellen we hieronder.

Case

Participatie is ICE

Het ontglipte ons al eens in een presentatie, maar de voorbije maanden was ICE – het immaterieel cultureel erfgoed - de financiële motor van 't Grom. Aanleiding hiervoor was het Dodoensjaar in 2017. Dat 't Grom iets zou gaan doen rond deze Mechelse geneesheer en botanicus stond al langer vast. Maar wat dan? Een tentoonstelling met afgesloten vitrinekasten en daarin een kopie van Dodoens' beroemde Cruijdeboek? Of een lezing over de geneeskunde in het 16e-eeuwse West-Europa? Uiteindelijk bleven we staan bij de essentie van het Cruijdeboek zoals Rembert Dodoens het in 1554 bedoeld had. Het Cruijdeboek is immers enerzijds een praktisch handboek met tonnen kruidenkennis voor artsen en apothekers en werd anderzijds geïllustreerd met prachtige botanische tekeningen van de hand van die andere Mechelaar, Pieter van der Borcht (1530-1608).

We herkenden vaardigheden, kennis en ambachten in het boek en namen ons voor om die weer tot leven te wekken. Vervolgens moesten we op zoek naar de erfgenamen van die vormen van immaterieel cultureel erfgoed die vervat zaten in dat 500 jaar oude boek. Na een intensieve zoektocht en wat rondvragen kwamen we voor wat betreft de kruidenkennis terecht bij de Vlaamse Herboristenvereniging. Voor het botanisch tekenen vonden we Hilde Orye uit Bredene. We stelden zowel de vereniging als de individuele kunstenaar de vraag of ze zin hadden om in ons huis een langdurige cursus in te richten over hun vakgebieden. We gaven hen de vrijheid om te bepalen hoe die cursus eruit zou zien, hoe lang die zou duren en hoeveel mensen er konden deelnemen. Onze voorwaarden waren enkel dat zij zich zouden zien als medeorganisatoren van de cursus, dat ze mee promotie zouden voeren en hun achterban zouden aanspreken. Ze moesten bovendien ook instaan voor de inhoud van de cursus, de contacten met de lesgevers en de briefing van de cursisten. De meerwaarde voor hen lag in het feit dat ze mochten werken in een groentemuseum te midden van twee hectare tuinen inclusief bloemen en kruiden.

't Grom zou dus vooral faciliteren, promo voeren, persberichten uitsturen, de inschrijvingen ontvangen en de cursisten onthalen. Kortom, er was een echte win-win voor iedereen. Bovendien vertrokken alle partijen vanuit hun eigen sterkte. We zetten steeds een deelnemersprijs die marktconform was en waarbij zowel de lesgevers eerlijk beloond werden als waar ook 't Grom een graantje van kon meepikken. Deze formule bleek goed te werken. Alle partijen zetten zich vol enthousiasme achter deze actieve invulling van het Dodoensjaar. Met als resultaat dat in 2019 beide cursussen voor de derde keer gegeven worden en dat het erfgoed van Rembert Dodoens ondertussen aan al meer dan 100 geïnteresseerden actief en vooral intensief werd overgedragen.

Zoals gezegd schraptten we het woord 'beleving' uit ons taalgebruik en plaatsten we ervaring voorop. De diepgang die we bereikten door participatief te werken is letterlijk en figuurlijk goud waard. In plaats van de (schaarse) bezoekers eenmalig naar een lezing of tentoonstelling te trekken, wisten we mensen aan ons te binden en werden we voor sommigen een betekenisvol 'lieu de mémoire'. Participatie bleek ook een duurzaam effect te hebben, want uit de kruidencursus ontstond een deelwerking binnen onze vrijwilligersploeg. Ex-cursisten bleven, zoals we vooraf stiekem hadden gehoopt, hangen. Hun kennis delen zij nu met 't Grom. Of hoe een klein museum een echte katalysator kan zijn in het lokale en regionale erfgoedveld. We steken onze voelsprietten uit en ondersteunen de echte erfgoedhelden waar mogelijk, zowel financieel, promotieel, organisatorisch als met de infrastructuur.

Besluit

Ga voor de dubbelslag

Deels bewust, deels per toeval en deels noodgedwongen zette 't Grom haar doe-opdracht dus om in een eigenzinnige participatievisie. Deze aanpak paste het museum ondertussen al op verschillende thema's toe, steeds met succes. Immaterieel cultureel erfgoed was daarbij steeds het uitgangspunt. We kunnen tevreden vaststellen dat die werkwijze ook vruchtbare resultaten oplevert. Een dubbelslag dus, want als museum veranderen we twee pittige thema's, ICE én participatie, in een grote, dynamische gangmaker. Of: hoe je als erfgoedmuseum maar zo waardevol bent als de erfgoeddragers die je in je huis verwelkomt. We hadden het niet beter kunnen zeggen, maar we doen het wel. Toch een doe-museum dus.

3. MUSEUM HOF VAN BUSLEYDEN: HET PROCES PRIMEERT

Context

Waar?

Mechelen ligt centraal in de provincie Antwerpen. Hoewel haar inwonersaantal (89.000) in vergelijking met steden als Antwerpen, Brussel of Gent relatief laag lijkt, is het de vijfde stad van Vlaanderen en draagt haar centrale positie op de as Antwerpen-Brussel bij tot de sterke verstedelijking. Die stedelijkheid vindt zijn oorsprong al in de Middeleeuwen. Iets daarna situeert zich ook de glorieperiode van de stad, toen ze in de 15e-16e eeuw floreerde als hoofdstad van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden. Mechelen is een van de vijf Vlaamse 'kunststeden'. De monumentale historische stadskern wordt op toeristisch vlak volop uitgespeeld, samen met de aanwezigheid van het iconische museum Kazerne Dossin en de gezinstoppers Planckendael en Technopolis. Hoe past Museum Hof van Busleyden in deze context?

Wie?

Die historische glorieperiode van Mechelen vormt ook het uitgangspunt van het huidige, pas volledig vernieuwde museum, maar dan met een verrassend actuele invulling. Het Hof van Busleyden, de thuisbasis van het museum is een 16e-eeuws renaissance stadspaleis. De heer van het huis, Hieronymus van Busleyden, was lid van de Grote Raad (destijds de hoogste rechtbank van de Nederlanden), diplomaat, humanist, mecenas, bibliofiel, verzamelaar ...). Het Hof was een plek waar objecten werden verzameld, maar ook betekenis werd gegeven aan het verleden. De cultuur van het humanisme waar deze plaats van doordrongen was, bouwde voort op de kennis van de oudheid, maar actualiseerde deze ook. Het was een ontmoetingsplek, waar grote namen als Erasmus en Thomas More van gedachten wisselden en hun ideeën uitdroegen naar de wereld.

Op die manier is het Hof van Busleyden de voorafspiegeling van een hedendaags museum, of alleszins van onze invulling van wat een museum vandaag moet zijn: een plek van ontmoeting, met kunst die inspireert. Een plek waar mensen centraal staan en het verleden nieuwe betekenis krijgt in een actuele dialoog met het heden. Maar die keuze voor de verbinding tussen heden en verleden, door in een humanistenhuis van vroeger ook vandaag de mensen centraal te stellen, kwam er niet zomaar.

Museum Hof van Busleyden, De Grond Der Dingen, Sofie Nuytten

Museum Hof van Busleyden, Uw Toren is niet af, Mechelse tijdlijn.

Visie

Het Museumtraject: van inspiratie naar participatie als vaste kernwaarde in de museale missie

Participatie maakt vandaag deel uit van het DNA van het museum. Dat is het resultaat van een traject dat meer dan vijf jaar geleden werd aangevat. Het restauratieproces van het gebouw was net opgestart. Op dat moment stelde zich de vraag naar de inhoudelijke invulling van het vernieuwde museum. Het antwoord kreeg vorm in het Museumtraject: een uitvoerig participatief traject in de zoektocht naar een onderbouwd en gedragen nieuw concept voor het museum, opgestart door de (toenmalige) Erfgoedcel Mechelen, op vraag van de Stedelijke Musea.

Het traject entte zich op de strategie van een erfgoedcel om, vertrekkende vanuit een ruime veldverkenning en omgevingsanalyse, na te gaan wat de inzet en betrokkenheid van alle, zeer diverse, betrokkenen voor dat nieuwe museum kon zijn. Sleutelwoord doorheen het traject was dialoog.

In een eerste fase bevroegen we museumexperten en academici over hoe zij zich een hedendaags museum voorstelden. Ook sleutelfiguren uit andere sectoren zoals toerisme, onderwijs, zorg of creatieve industrieën werden hierover bevroegd. Hun ideeën kregen neerslag in een inspiratiefilm *Naar een museum voor de stad*.¹⁵ Maar we gingen ook in gesprek met het eigen lokale middenveld en beleid. Sluitstuk van die bevroegingsfase was de participatieve try-outtentoonstelling *Uw toren is niet af (2014-2015)*.¹⁶ Die expo was voor het museumteam een cruciale fase in het uittesten van werkvormen en in de opmaak van het definitieve museale concept. Het was tevens een uitgelezen kans om het publiek zelf, onze tentoonstellingsbezoekers, te bevroegen en een meer actieve rol te geven. Mechelse verenigingen en individuele bezoekers werden uitgenodigd actief in te grijpen in de tentoonstelling. Meer dan 53 verschillende organisaties zorgden voor meer dan 40 acties in de expo. Meer dan 73 objecten werden door Mechelaars toegevoegd en de tijdlijn die de geschiedenis van Mechelen verbeeldde was een actief werkinstrument voor de bezoekers. Mensen maakten dankbaar gebruik van de kans om vragen te stellen, commentaar te leveren, een eigen betekenis te geven aan de tentoongestelde objecten en die te delen met anderen. Kortom: om de dialoog aan te gaan met het museum. Door al die stedelijke spelers vanuit hun eigen leefwereld, interesses en ervaringen een invulling te laten geven aan het museum, brachten we niet alleen de stad binnen in het museum, we creëerden vanuit het museum ook een venster op de stad.

De evaluatie van de tentoonstelling leerde het museum de meerwaarde van een participatief onderbouwde en genetwerkte tentoonstelling, maar ook de nood aan het inzetten op krachtige objecten met een uitgesproken aantrekkingskracht voor het publiek. De expo *Zot Geweld/Dwaze Maagd (2016)*¹⁷ zette dit experiment verder door een tentoonstelling met topwerken uit de Vlaamse en buitenlandse collecties te combineren met een intensieve gemeenschapswerking.

De invulling van het huidige Museum Hof van Busleyden draagt beide visies in zich. Een verhaal met een sterk internationaal bezoekerspotentieel, onderbouwd door de samenwerking met diverse (lokale) spelers en belanghebbenden. De participatieve werking kreeg een volwaardige plaats in het museumparcours, eerder dan in een afgesloten workshop- of gemeenschapsruimte. Elke thematische zone in het museum wordt beëindigd met een participatieve ruimte waar Mechelse gemeenschappen, erfgoedverenigingen, culturele spelers, opleidingsinstellingen en particulieren aan meebouwen. In de zaal 'De mensen maken de stad' vertegenwoordigen Mechelse organisaties en verenigingen de diversiteit van het stedelijke leven vandaag, als actualisering van de zalen waarin het stadsleven in het verleden wordt getoond.

15 Zie: https://www.youtube.com/watch?v=S400SZcF_U

16 Zie: <https://www.hofvanbusleyden.be/uw-toren-is-niet-af>

17 Zie: <https://www.hofvanbusleyden.be/zot-geweld-/dwaze-maagd>

De ruimte voor het project De Grond Der Dingen doet nadenken over de positie van macht en bezit van grond vandaag tegenover de Bourgondische machtshebbers. De derde participatieve ruimte sluit de zone over meesterschap en ambachtelijke vaardigheden af. Voor het eerste werkingsjaar maakte curator Hans Martens een selectie van hedendaagse kunstenaars. Zij reflecteren op het oude Mechelse meesterschap in albasten voorwerpen en houtsnijwerk die in onze collectie zitten. Na een jaar wijzigt deze opstelling en wordt de ruimte ingericht in samenwerking met onderzoekspartner Artechne en kunstenaar Claudy Jongstra. Het publiek wordt dan betrokken in een Citizen Science-experiment over de manier waarop wetenschappelijke en technische kennis over kunstproductie door de makers uit het verleden opgeslagen werd en hoe deze informatie door bezoekers vandaag ervaren wordt. We vragen de museumbezoeker of kennis over het vervaardigen van kleuren vandaag én in het verleden een impact heeft op hun kleurbeleving. De respons van de bezoekers levert zo data ter ondersteuning van het onderzoek.

Het project onder de loep

Het Mechelse museum groeide staps- en experimenteergewijs vanuit de samenwerking tussen erfgoedcel en musea. Van meet af aan was duidelijk dat alle acties en processen beschreven zouden worden, en vervolgens ook gedeeld zouden worden met de sector. Op die manier wilden we het draagvlak voor deze manier van werken vergroten. Gestript van hun omkadering en herleid tot werkmethodes ontdek je zeer veel gemeenschappelijke principes in alle projecten:

- ▶ Samenwerking is een van die principes. Geen van de bovenvermelde projecten was realiseerbaar zonder samenwerking met tal van partners. Samenwerking vanuit een open houding, waarbij het museum plaats maakt voor een evenwaardige input van zijn gesprekspartners. Voor sommige partners is het van belang een venster te creëren voor hun werking; andere zien het museum als een opstap om (opnieuw) een waardevolle plek in de maatschappij op te nemen, en nog anderen willen hun expertise of specifieke kunnen graag delen met een publiek. Het museum faciliteert, verbindt en draagt uit, altijd vertrekkende vanuit de eigen waarden en missie. Die samenwerkingen zijn erg divers, gaande van een lokale organisatie van wildbreiers die de kussentjes maakten voor onze publiekstribune in Uw toren is niet af, over Kunstencentrum De Loods (een organisatie die mensen met een psychiatrische achtergrond via kunstbeleving opnieuw bij de maatschappij betreft) die samen met ons en enkele Mechelse buurtbewoners een eigen interpretatie creëerden van Rik Wouters' Zotte Geweld tot het burgersnetwerk Welcome in Mechelen die in de zaal Mensen maken de stad hun visie op stedelijke ondersteuning voor nieuwkomers vandaag weergeven.
- ▶ Ruimte en tijd zijn andere noodzakelijke voorwaarden voor het welslagen van participatief werk. Relaties met mensen moeten de kans krijgen om te rijpen en te groeien. Het onderhouden van die relaties vraagt een personeelsinspanning, ook na de looptijd van een project. Vandaar het belang van een sterk netwerk, partners op wie je kan terugvallen, organisaties die de band tussen jouw instelling en de mensen die je wil betrekken actief houden. Gewaardeerde partners voor het museum zijn instellingen zoals de Academie Mechelen, wiens leerlingen zo'n 1.000 unieke affiches maakten voor Uw toren is niet af of de collega's van H30, de artistieke werkplek voor Mechelse jongeren, die het project Bust-it hosten waarbij (onervaren) jongeren hun eerste stappen in de urban dance zetten en op basis van de thematiek van de expo Zot Geweld een performance voor het museum creëerden.

- ▶ Museum Hof van Busleyden kiest bewust voor participatie als een van de pijlers van zijn werking, als voornaamste bestaansreden van een ‘museum’. Een instelling die zaken uit het verleden bewaart staat of valt met zijn relevantie voor vandaag, en het zijn de mensen (bezoekers/gebruikers/partners) die betekenis toekennen aan die zaken uit het verleden vanuit hun leven vandaag. Door die focus op mensen, en de diverse betekenissen die zij verlenen aan de verhalen en objecten in het museum wordt meerlagigheid vanzelf een werkingsprincipe. Naast de stem van de ‘museale’ expert wil HvB ruimte bieden voor diverse perspectieven en visies. Dat doet het door als vrijplaats gezichtspunten te confronteren en het debat te organiseren, in de beste humanistische traditie. De audiotours in het museum bijvoorbeeld, fungeren als een extra laag bovenop het museumverhaal. Experts uit diverse sectoren geven hun persoonlijke mening over de museale thema’s. Dirk De Wachter bijt de spits af en ziet verbanden tussen de hyperindividualiteit van vandaag en de schoorvoetende eerste stappen van het humanisme in de vroege 16e eeuw.
- ▶ Museum Hof van Busleyden is tot slot een platform voor experiment. Samenwerken met andere, nieuwe, onbekende partners nodigt uit tot experiment, tot ruimte maken voor verbeelding, voor wat misschien nog niet helemaal af is. En dus ook voor wat mogelijk kan mislukken. Het proces dat we met alle betrokkenen doorlopen primeert op het product. Door in te zetten op de interactie tussen mensen, objecten en verhalen in het museum wijken we af van die sterke focus op concrete resultaten of meetbare doelstellingen, zonder daarom in te boeten aan de kwaliteit van de werking, de zorg voor de collectie of de wetenschappelijke onderbouw. Het is geen of-of- maar een en-enverhaal. Het is de uitdaging om beide verhalen en werkingen in een gezond evenwicht in het museum te tonen.

Case

De Grond Der Dingen. Met het museum als platform bouwen aan een betere stad

Wat als je elke Mechelaar één vierkante meter grond zou geven om zelf in te vullen? Het museum reflecteert met De Grond Der Dingen over de positie van macht en bezit van grond vandaag. In de vaste opstelling wordt ruimte gemaakt voor alle voorstellen van het publiek en gaan we actief het maatschappelijk debat hierover aan. Dit stadsproject is een initiatief van het Mechelse theaterhuis ARSENAAL/LAZARUS, samen met het museum.

Het wil de Mechelaar aanzetten tot het vormgeven van de stad, en zijn betrokkenheid daarbij stimuleren. Aan het eind van het traject, in 2021, wordt 20.000 reële vierkante meter stad ter beschikking gesteld om ideeën concreet te realiseren. Het project overstijgt de stad ook, het geeft de niet-Mechelse bezoeker de kans te reflecteren op de inhoud van het museum en de verbondenheid met zijn of haar eigen leefwereld. Het project bevindt zich ruimtelijk precies tussen de zaal over de Bourgondische machtshebbers en hun strategieën voor machtsuitbreiding én die over het humanistische netwerk van Hiëronymus van Busleyden, waar denkers zoals Thomas More deel van uitmaakten. De Grond der Dingen gaat de confrontatie met beide aan door enerzijds het concept van ‘macht voor enkelen’ op zijn kop te zetten: elke Mechelaar krijgt precies evenveel grond en dus macht om zijn stad te verbeteren. Anderzijds is De Grond zelf een experiment, een poging om het utopische maatschappijbeeld van Thomas More vandaag nieuw leven in te blazen, maar dan via concrete kleine stapjes: “Meter per meter maken we Mechelen beter”.

Dit traject is een nieuwe les op ons participatieve pad. Met vragen als:

- ▶ Hoe geven we ruimte aan een andere organisatie binnen onze werking?
- ▶ Welke impact kunnen we vanuit het museum hebben op het stedelijk beleid?
- ▶ Hoe veruitwendigt de werking van het museum zich straks als we mee aan de wieg liggen van de realisatie van een aantal nieuwe stadsprojecten?

Ook hier helpen dezelfde kernprincipes ons bij de realisatie. Dialoog, netwerken, samenwerken en partnerschap, ruimte voor experiment. Het project vertrekt vanuit de voorstellen van de burgers, daarom is de stad géén initiatiefnemer, maar wel een partner. De impact van het project overstijgt immers het museum. Vandaar de nood aan open dialoog met onder meer de dienst ruimtelijke ordening (om aansluiting te zoeken bij bestaande en toekomstige stedenbouwkundige projecten), met de juridische dienst (om ondersteuning te vinden over het gebruik van informatie vanuit een groeiend en delend burgersnetwerk) én met de lokale beleidsmakers zelf (om de garantie te krijgen op de inzet van 20.000 m² stedelijke ruimte in 2021).

Om zoveel mogelijk Mechelaars te bereiken is een goed uitgebouwd netwerk onontbeerlijk. Vormingplus Mechelen¹⁸ engageerde zich om een specifieke actie rond DGDD in te schrijven in zijn beleidsplan. Zij zullen een overkoepelend initiatief trekken waarbij samen met diverse lokale welzijnschakels en sociale partners ingezet wordt op de Mechelse inwoners die anders moeilijk bereikt worden met dergelijke initiatieven. Het project is een experiment in democratische processen (welke projecten kunnen gerealiseerd worden, hoe wordt daarover onderhandeld ...). Vandaar het belang van uitvoerige procesdocumentatie en ondersteuning door een klankbordgroep.

We hopen met een ruime omkadering en veel enthousiasme dit nieuwe participatieve experiment op de kaart te zetten zodat het anderen kan inspireren. Ook dat is voor ons een taak voor een museum dat vandaag volop in de maatschappij wil staan.

Besluit

Uitdagingen voor de toekomst

Al onze participatieve principes vormen samen mee het DNA van het museum. De concrete definitie van DNA impliceert dat het basisconcept in elke vezel van de organisatie terug te vinden moet zijn. Samenwerken, participeren, experimenteren en netwerken moet doorstromen tot alle aspecten van de organisatie, van een uitgekiend collectiebeleid over publiekswerking tot het zakelijk beleid. De hele museumwerking moet doordrongen zijn van deze basisprincipes. Dit is ook voor ons een uitdaging en een veranderingsproces dat momenteel volop plaatsvindt. Participatie is een echt werkwoord voor elk museum dat hier mee aan de slag wil, onafhankelijk van de schaalgrootte of van het feit of je nu start met een projectmatig participatief experiment of het neerzetten van een transversale lijn doorheen alle aspecten van de museale werking.

---

¹⁸ De Vormingplus-centra willen volwassenen de mogelijkheid bieden om zich in hun vrije tijd verder te ontwikkelen en hun persoonlijke en sociale competenties te vergroten.

4. HET STADSMUS: 'DOOR' IN PLAATS VAN 'VOOR'

Context

Waar?

Hasselt is de provinciehoofdstad van Limburg en vormt samen met Genk een sterke stedelijke aantrekkingspool in het centrum van de provincie. In 2017 telde de stad om en bij de 77.000 inwoners en op tien jaar tijd groeide de bevolking met maar liefst 9% (tegenover een gemiddelde van 6,6% voor het Vlaamse Gewest). Hasselt kreeg haar stedelijke rechten in 1232 maar bleef lang een kleine stad aan de Demer, zonder grote industrie. Pas in de 19e eeuw ontwikkelde de stad zich sterk, met onder meer een belangrijke jeneverindustrie. Hasselt behoort niet tot het kransje van de 'Vlaamse kunststeden', maar is de laatste jaren, samen met Genk, innovatief op cultureel vlak. Toeristisch gezien spelen mode (en winkelen), jenever en (fiets)uitstapjes naar het groene Limburg rond Hasselt en Genk de hoofdrol. Hoe past een stadsmuseum als Het Stadsmus in deze context?

Wie?

In 2005 transformeerde het Stedelijk Museum Stellingwerff-Waerdenhof, met een historische en een kunstcollectie, tot Het Stadsmus. Het historische dubbelpand Stellingwerff-Waerdenhof kreeg een frisse inrichting, waarin de inwoners van de stad en hun activiteiten de hoofdrol spelen. Thematisch komen de grote lijnen uit de stadsgeschiedenis aan bod: Hasselt groeit, Hasselt gelooft, Hasselt feest, Hasselt applaudisseert ... De naam van het museum verwijst naar een stadsmus die tussen de mensen fladdert, die van bovenaf en van onderuit kan kijken naar de stad. Het is een vogeltje dat zich helemaal thuis voelt in de stad.

Het vernieuwde museum probeert een mix van historische, diepgaande expo's en kleine, participatieve projecten te bieden. Al sinds 2005 kan iedere Hasselaar of Hasseltse vereniging hier zijn of haar verhaal vertellen. De zogenoemde Tuincaféprojecten geven de ruimte om historische of eigentijdse Hasseltse thema's uit te diepen. Sommige initiatieven van Hasselaren vonden ook hun weg naar de grotere expo's: Hasseltse Bands, Hasselt Kermis ... In de loop van de jaren vergroedden de museum- en erfgoedwerking met elkaar. Na dertien jaar zijn de opstelling én de werking nog steeds zeer actueel. Maar het museum wil ook zijn verhaal voor de toerist aanscherpen. Het Stadsmus denkt na over een geactualiseerd museumverhaal, dat Hasselt als stad binnen de ontwikkeling van het graafschap Loon, het prinsbisdom Luik en de provincie Limburg plaatst.

Het Stadsmus Hasselt, Virga Yes Divers, Roland Hermans

Het Stadsmus Hasselt, Virga Yes Divers, Inge De Lee

Visie

Voor de Hasselaar wordt mét de Hasselaar

Behalve de expo's en Tuincaféprojecten heeft Het Stadsmus sinds 2005 verschillende projecten opgezet met als specifiek opzet de Hasselaren (meer) te betrekken bij het verhaal van hun stad. Die projecten hadden verschillende doelstellingen: een grotere naamsbekendheid voor Het Stadsmus genereren en het collectiebeleid op een verrassende manier tot in de huiskamers van de Hasselaren brengen. Met projecten als Straat per Straat, Word Erfgoedkoning of Word Erfgoedgeneraal werden Hasselaren persoonlijk aangesproken om hun eigen, persoonlijke relaas in relatie te brengen tot de brede geschiedenis van de stad. Maandelijks kregen de inwoners, wijk per wijk, een uitnodiging in de brievenbus om hun eigen verhaal of object aan Het Stadsmus kenbaar te maken. Voor Word Erfgoedkoning ging het over het erfgoed in de brede zin, voor Word Erfgoedgeneraal specifiek over verhalen en voorwerpen over de Eerste Wereldoorlog. Maand na maand koos een jury wie zich 'koning' of 'generaal' mocht noemen. Het winnende voorwerp en verhaal werd een maand lang tentoongesteld en de winnaars werden met hun familie- en kennissenkring ontvangen in het museum.

Tegelijk met deze projecten groeide in de museumwereld de aandacht voor participatie van het publiek in de werking. Gaandeweg werd in de publiekprojecten van Het Stadsmus de relatie met het brede publiek (of 'participanten') ook een doelstelling op zich. In 2018 ging een medewerker aan de slag die specifiek de participatie van publiek bij Musea Hasselt ter harte neemt. Hoewel niet de officiële missie van het museum, illustreert deze zin, geformuleerd tijdens een zomers reflectietraject, de veranderende kijk op museumbeleving: "Het Stadsmus ontdekt, samen met de Hasselaren, wat hen verbindt met het heden, verleden en de toekomst van de stad en als expert brengt het museum deze verhalen tot leven."

Buiten de museummuren, maar ook buiten de stadsmuren ...

De participatieve projecten hebben verschillende resultaten gehad: nieuwe vrijwilligers, meer zicht op waar het Hasseltse (im)materiële erfgoed zich bevindt en inhoudelijke aanvullingen voor de eigen collectie ... Maar om een duurzame en blijvende relatie met de Hasselaren te behouden, waarin Het Stadsmus blijvend een gelijkwaardige partner is, is een intensieve participatieve werking nodig. Daarbovenop komt dat participatief werken dan wel een kwaliteitsvolle en inhoudelijke manier van werken is, maar ze levert niet vanzelf meer bezoekers op. Hoewel het museum het in vergelijking met andere historische streekmusea zeker niet slecht doet, dalen de bezoekerscijfers en halen de expo's niet het verhoopte aantal bezoekers.

Het Stadsmus staat de komende beleidsperiode dan ook voor een uitdaging. Het museum wil ook voor bezoekers van buiten de stad aantrekkelijk zijn. Daarvoor moeten het verhaal én de werking een bredere geografische spreiding krijgen. Of nog, zoals de missie van Het Stadsmus het stelt: "Het Stadsmus is een participatief museum dat op een hedendaagse manier een divers publiek aanspreekt. Elke bezoeker verlaat het museum met een nieuwe kijk op de stad Hasselt en de provincie Limburg waarvan zij vandaag de hoofdstad is. [...]"

De nieuwe focus op Limburg vergt een nieuw en doordacht collectie- en publieksbeleid, dat Hasselt binnen de ontwikkeling van het graafschap Loon, het prinsbisdom Luik en de provincie Limburg, plaatst. Hasselt heeft unieke accenten in haar bestuurlijke geschiedenis die bijzonder zijn in de Vlaamse historische context en vooralsnog onderbelicht bleven in de geschiedenisboeken. De grenzen van de huidige provincie Limburg zijn bijna identiek aan de grenzen van het 12e-eeuwse graafschap Loon, dat tussen de 14e en de 18e eeuw deel uitmaakte van het prinsbisdom Luik. Later wordt Hasselt provinciehoofdstad.

Voor dit geactualiseerde museumverhaal kan Het Stadsmus al op een collectie, een goed netwerk en brede ervaring steunen. De kern van de collectie van Het Stadsmus is ontegensprekelijk al verbonden met de brede Limburgse geschiedenis. De collectie van de Limburgse erfgoedbibliotheek eveneens. Zowel de oude als de hedendaagse kunstcollectie is 'Limburg-waardig' en wordt verder versterkt. De kennis over het immateriële erfgoed wordt verder verdiept en uitgebreid naar de Limburgse regio.

Het Stadsmus is eveneens een natuurlijk steunpunt van een geïntegreerde, lokale cultureel-erfgoedwerking met een goede wisselwerking tussen de stedelijke erfgoedinstellingen (musea, stadsarchief, erfgoedbibliotheek) en het brede erfgoedveld. Het ontwikkelt zich tot een kenniscentrum voor het lokale culturele erfgoed. Lokale erfgoedverenigingen en de in erfgoed geïnteresseerde Hasselaren voelen zich thuis in het museum dat bekendstaat als ontmoetingsplek en fungeert als uitstalraam.

Case

Een mooi recent voorbeeld van dat 'samen schrijven aan een verhaal' is het project en de expo Virga Yes divers, dat naar aanleiding van de zevenjaarlijkse feesten in 2017 met diverse partners tot stand kwam.

Onder impuls van de Dienst Diversiteit en Internationale Solidariteit, en in samenwerking met Orbit vzw, bracht Het Stadsmus diverse partners samen, zoals de integratieraad en het interlevensbeschouwelijk netwerk. Samen gingen ze aan de slag rond het thema van de Virga Jessefeesten van 2017: 'teken van hoop'. Dat is een universeel thema waartoe iedere inwoner van Hasselt zich wel kan verhouden, ongeacht achtergrond, cultuur of levensbeschouwing. In een interviewproject werden Hasselaren met verschillende levensbeschouwingen bevraagd over ervaringen en inzichten over de Virga Jessefeesten, maar ook over parallellen met andere stads- of volksfeesten uit hun land van herkomst. Deze getuigenissen vormden de kern van de expo in Het Stadsmus (16 juni 2017 tot 7 januari 2018). Korte video's en citaten geven een blik in de hedendaagse belevenis van het feest door de verschillende getuigen, van de zeventienjarige Katlijn Vandebroek tot Sameer Srivastva, een Hasselaar met een hindoe-achtergrond. Naast een interviewluik werd er ook een creatief luik aan de tentoonstelling gekoppeld, gelinkt aan de traditie van de Hasseltse 'rotten', dit zijn buurt- en wijkcomités die onder meer de wijken of 'rotten' versieren naar aanleiding van de ommegang.¹⁹ Voor de periode van de Virga Jessefeesten werd met en door het interlevensbeschouwelijk netwerk de koetspoort – de toegangspoort tot het museum – versierd met kleurrijke schilderijen, die tijdens gezamenlijke workshops werden gecreëerd. In plaats van slechts twee weken, bleven deze, op vraag van het netwerk, uiteindelijk een half jaar de museumentree opluisteren.

In dit project was Het Stadsmus – als expert in het immaterieel cultureel erfgoed – een partner in cocreatie voor de andere partners. Het succes van het project (zoals in de vraag om de schilderijen te laten hangen) heeft veel te maken met het gevoel van ownership, dat bij sommige participanten ontstond. Voor Het Stadsmus is de volgende stap in de participatieve werking het verduurzamen van deze samenwerkingen en contacten.

---

¹⁹ Virga Jessefeesten Hasselt, www.virgajessefeesten.be/erfgoed/rotten

Het Stadsmus trad de afgelopen jaren met zijn museumbeleving ook buiten de museummuren. De museumbeleving is er een van een dialoog, een actief 'samen' ontdekken hoe Hasselaren vandaag in relatie staan tot hun verleden, heden en toekomst. We spreken hierbij ook expliciet van het museum als expert. Niet alleen als een verwijzing naar de vier museale basisfuncties, maar ook om te expliciteren dat we uitgaan van een dialoog, waarbij beide partners een inbreng hebben. De inbreng van het museum bestaat uit de kritische benadering en objectivering van de persoonlijke verhalen.

Besluit

De komende jaren brengt een evenwichtsoefening met zich mee, en wel tussen drie belangrijke vragen. Ten eerste, hoe bestendig je de huidige band met actieve Hasseltse participanten, in een breder Limburgverhaal? En hoe laat je vervolgens ook mensen van buiten Hasselt en misschien zelfs Limburg participeren aan het museumverhaal? Wat is de groeimarge voor dat bredere publiek? Ten slotte, hoe combineer je het participatieve met het cultuurtoeristische verhaal, op een zinvolle manier? Wat met een toeristische beleving in een stad waarin bij 'geschiedenis' in de eerste plaats aan jenever en mode gedacht wordt? Het Stadsmus kijkt met interesse naar de ontwikkelingen in Mechelen, Lier, Lokeren ... want elk van deze 'kleinere' stadsmusea heeft een verzoening van een lokaal verankerde, participatieve werking, met een breder (toeristisch) toegankelijk verhaal gerealiseerd.

5. STADSMUSEUM LIER: MEER VERBINDING EN VERSTERKING

Context

Waar?

Lier is een middelgrote stad in de provincie Antwerpen, telt 35.700 inwoners en bestaat uit deelgemeente Koningshooikt en Lier zelf. Het hedendaagse uitzicht van de stad wordt bepaald door het middeleeuwse stratenpatroon, de bloei van handel en religieuze ordes en de wederopbouw na de twee wereldoorlogen. Van bij haar ontstaan trekt Lier als centrale handelsplaats ambachtslieden aan. Tussen de 14e en de 19e eeuw zorgen vier activiteiten voor inkomsten en stadsontwikkeling: lakenproductie, veehandel, bierbrouwerij en katoenindustrie. Nadien valt de economie terug op kleine nijverheid, waarvan kant- en parelwerk de bekendste zijn. Talrijke religieuze gemeenschappen legden de basis voor de gezondheidszorg en het onderwijs, een functie die Lier vandaag nog steeds in de regio vervult. Lier ligt aan de samenvloeiing van de Kleine en de Grote Nete. Niet enkel historische gebouwen, maar ook groen en water kenmerken dus de stad.

Wie?

Stadsmuseum Lier vertelt verhalen over Lier en haar bewoners. Niet chronologisch, maar rond thema's die volgens de Lierenaars hun stad typeren. Het verbindt vroeger met nu, en grote geschiedenissen met persoonlijke verhalen. Het is een museum over en voor, maar ook door Lier en de Lierenaars. Zowel voor de basisopstelling als het programma werkt het museum samen met bewoners. Op wisselplekken wordt het resultaat getoond van trajecten met verenigingen, groepen en individuen. Jaarlijks plant het museum één grote tentoonstelling, aansluitend bij de basisthema's. Het museum draagt een Vlaams kwaliteitslabel en is ingedeeld op lokaal niveau.

Visie

Stadsmuseum Lier: een museum van bewoners en bezoekers

In 2014 beslist de stad Lier om een nieuwe koers te varen met haar stedelijke musea: de twee oude musea gaan dicht en er komt een nieuw stadsmuseum. De verzamelingen van het Stedelijk Museum Wuyts-Van Campen en baron Caroly en van het Timmermans-Opsomerhuis krijgen een onderkomen in het nieuwe stadsmuseum. Samen met een steeds groeiende erfgoedcollectie vertellen ze over Lier en de Lierenaars. De focus op kunst wordt ingeruild voor een bredere kijk: verhalen, objecten en tradities.

Stadsmuseum Lier, wisselplek erfgoed van buurten, Jeroen Broeckx

Stadsmuseum Lier, Arlecchinodag, Jeroen Broeckx

Als museum stonden we voor twee grote uitdagingen: een boeiende basispresentatie maken en ons voorbereiden op de nieuwe museumwerking. We beseften al gauw dat dit project pas zou lukken en relevant worden in samenwerking met de Lierenaar. Het is ook evident, een – lokaal betoelaagd – stadsmuseum werkt voor een stad, met materiaal over en uit een stad, en dus samen met de bewoners van diezelfde stad. Participatie helpt om het draagvlak te vergroten en een stevige basis te leggen voor het toekomstige museumprogramma. Bovendien bevonden we ons op inhoudelijk vlak in een opmerkelijke situatie. Met collecties georiënteerd op schone kunsten moest het werk materiaal – lokale verhalen en objecten – extern verzameld worden. Nog een reden om de participatieve kaart te trekken.

Participatief traject voor de basispresentatie

Eind 2015 stelden we de stadsbewoners digitaal en via postkaartjes de vraag: ‘Wat typeert Lier voor jou?’ Aan de hand van meer dan duizend antwoorden bepaalden we de hoofdthema’s van de museumopstelling: Schoon Lier, Lierke Plezierke, Verbondenheid, Lier Maakt Het, Zorgende Stad, Fier Lier. Vervolgens zochten we een groep participanten om deze thema’s te verfijnen en in te vullen met concreet materiaal, verhalen en objecten. Om een representatief eindresultaat te behalen was het belangrijk dat de groep was samengesteld uit een mix van leeftijden en achtergronden. Met een dertigtal Lierenaars kwamen we in 2016 een achttal keer samen. Niet altijd landde de denkoefening op het vooropgestelde objectniveau. Het eindproduct was een lijst van generieke topics en concreet materiaal. Het museum maakte een verdere selectie en vatte vervolgens met de ontwerpers het inrichtingsproces aan.

Participatief museumprogramma

Niet enkel de basisopstelling, maar ook de toekomstige museumwerking moest gebaseerd worden op samenwerkingen met groepen en individuen. Stadsmuseum Lier wou en wil immers samen met de Lierenaars het museum verder uitbouwen, bijvoorbeeld door met buurten en verenigingen op zoek te gaan naar hun erfgoed en dat een plek te geven. Of met groepen of individuen te bekijken hoe hun immaterieel cultureel erfgoed ontsloten en beter bekend gemaakt kan worden.

Om zicht te krijgen op de haalbaarheid en het verloop van dergelijke processen diende het museum een subsidieaanvraag in bij de Vlaamse Gemeenschap. Met de toegekende middelen werd projectbureau de kleine expeditie aangetrokken om in vijf pilootprojecten methodieken te onderzoeken en formats uit te werken. Volgens een wisselprogramma in de expositieruimte toont het museum de uitkomst van de gelopen trajecten. Deze processen zijn gedocumenteerd en werden ook vertaald naar draaiboeken. Zo kan het museum verder aan de slag met andere groepen.

Reflectie onderweg

Tijdens het denkproces rond de basisopstelling en de voorbereiding van het wisselprogramma groeide ons inzicht in participatie en kreeg onze visie duidelijk vorm. We formuleerden antwoorden op de vraag waarom we voor participatie kiezen, wat we ermee willen bereiken en, bovenal, welke vormen haalbaar zijn. Dat groeiend bewustzijn bleek belangrijk. Het toe-eigenen van verschillende theorieën en cases, het in vraag stellen en terugkoppelen van ideeën op je eigen organisatie, het maken van keuzes op maat: stuk voor stuk zijn dit noodzakelijke procesonderdelen om je participatieve plannen helder en krachtig te kunnen uitdragen naar doelgroepen en stakeholders. Om het draagvlak binnen je organisatie te versterken en om het verschil te maken tussen een los project en een ingebedde aanpak. Naar onze mening bestaat hiervoor geen eenheidsformule en legt elk museum hierin zijn eigen weg af.

Omdat de mogelijkheden van participatie onbeperkt zijn, en de middelen vaak bescheiden, is het belangrijk om vanuit jouw museum de definitie en voorwaarden van participatie scherp te stellen. We beslisten dat Lierse participatieve projecten voortaan zullen vertrekken vanuit een collectienood en ook content moeten opleveren. Ook externe initiatieven zijn aan deze voorwaarden gebonden: ze haken aan bij het collectieprofiel (of een collectienood) en voegen erfgoed informatie, objecten en verhalen toe.

Case

De beslissingsboom

Mee dankzij de toegekende Vlaamse projectsubsidie kon het Stadsmuseum Lier zich als lokaal museum goed voorbereiden op een participatieve werking. Projectbureau de kleine expeditie werd ingeschakeld om methodieken te onderzoeken en formats uit te werken voor acties over en met het erfgoed van verenigingen, erfgoed van buurten en immaterieel cultureel erfgoed. We maakten deze keuze omdat de verschillen in dynamiek en samenstelling van deze doelgroepen telkens om een andere methodologische benadering vragen. Een buurt is een geheel van personen en een aantal aanwezige spelers (bedrijven, scholen ...) binnen een geografisch afgebakende regio. Een vereniging heeft een duidelijk aanspreekpunt en een duidelijke structuur. Een ICE-gemeenschap bestaat uit verschillende lagen, gevormd door individuen en groepen. De doelstellingen voor deze participatietrajecten zijn:

- ▶ het in kaart brengen van erfgoed;
- ▶ content genereren;
- ▶ participanten bewustmaken van hun eigen geschiedenis en erfgoed;
- ▶ en, ten slotte, het netwerk van het stadsmuseum versterken.

Elk piloottraject is gedocumenteerd. Terugkerende onderdelen zijn: doelstellingen formuleren, een gepaste participatievorm bepalen, participanten engageren en het samenwerkingsproces met verschillende onderdelen uittekenen. Tijdens de onderzoeken werd veel gediscussieerd, afgewogen en beslist. We gebruikten mappingsoftware X-mind om het denkproces te structureren en alle genomen stappen, gestelde vragen, geformuleerde keuzes en ontwikkelde instrumenten een plaats te geven. We noemden dit de beslissingsboom.

Erfgoed van verenigingen

Toneellabo Arlecchino beet de spits af als vereniging. Samen gingen we op zoek naar de objecten, verhalen en tradities die ze waardevol vinden om te bewaren en door te geven. De speurtocht startte met een verenigingsdag in het museum waarop de leden verhalen en voorwerpen bij elkaar brachten. Ze vertelden aan elkaar en apart voor een camera over hun favoriete object of traditie. Vervolgens beslisten ze samen welk object hun vereniging het meest representeert. We maakten een groepsfoto en organiseerden saloninterviews waarin de leden over de betekenis van de vereniging in hun leven vertelden. In het museum was de neerslag van dit proces te zien: het gekozen object, een filmpje over de andere voorwerpen en de groepsfoto met bijhorende audiofragmenten.

Erfgoed van buurten

Voor dit onderzoek viel de keuze op deelgemeente Koningshooikt. Samen met de dorpsraad bereidden we verschillende acties voor, waaronder de verhalen- en de fotokaart. Op de jaarmarkt spraken we bewoners aan om op een blinde kaart plekken aan te duiden die voor hen een bijzondere betekenis hebben. Via een grafisch ontwerp werden alle verhalen omgezet in een geïllustreerde kaart die in het museum getoond wordt. Voor de fotokaart vertrokken we van de plattegrond van het dorp waarop een raster is aangebracht. Elke kruising kreeg een nummer. Via een oproep zochten we bereidwillige bewoners/fotografen om op de verschillende punten een foto te nemen. De vierkante afdrukken kwamen aan de museummuur en volgden de vorm van de plattegrond.

ICE gekoppeld aan één vereniging

Koninklijke Struifvogelmaatschappij De Kroon behartigt de traditie van volkssport het struifvogelspel. De vereniging ontsloot kennis en materiaal via Archiefbank Vlaanderen en het Sportimonium. Voor het stadsmuseum maakten ze een spelopstelling op maat. Het installatieproces – waarbij het precies afstellen van de positie van vogel en doel cruciaal is – werd gedocumenteerd.

ICE gekoppeld aan meerdere bestaande groepen/individuen

Lierse kant is een levende traditie die op verschillende manieren in stand wordt gehouden. We inventariseerden en groepeerden de mensen die een specifieke band hebben met Lierse kant: erfgenamen van bedrijven, experts historisch textiel, kantverenigingen en docenten. Via interviews kregen we inzicht in geschiedenis en techniek, bezorgdheden, uitdagingen en passies. De hoofdzaken staan geregistreerd in videoreportages die deel uitmaken van de museumpresentatie. In het traject kwam het potentieel aan het licht voor projecten op lange termijn, waarbij het museum een positie kan innemen in de zorg voor de traditie van Lierse kant.

ICE gekoppeld aan gekende en niet-gekende groepen en individuen

Hoe klein en compact het gebakje ook mag zijn, de gemeenschap rond het Liers Vlaaike valt niet meteen te grijpen. Het taartje wordt gebakken, verkocht, gegeven en gegeten. Zijn geschiedenis is even onduidelijk als bewogen. In samenwerking met het Centrum voor Agrarische Geschiedenis werden vrijwilligers gezocht en opgeleid om opzoekingen te verrichten, interviews af te nemen en literatuur te verwerken. Het resultaat hiervan werd gebundeld in een boek dat een plaats kreeg in het museum.

Routeplanner Participatie: een praktijkgericht instrument voor de erfgoedsector

De piloottrajecten leverden inzichten en hulpmiddelen op die stadsmuseum Lier deelde met andere musea tijdens bijeenkomsten van de collegagroep Klein museum, groot bereik. Daar groeide de idee om vanuit deze praktijken een generiek instrument te ontwikkelen voor organisaties uit de erfgoedsector die van start willen gaan met participatie of hun participatieve werking gestructureerder willen aanpakken. De Routeplanner Participatie kreeg vorm in samenwerking met FARO, Werkplaats immaterieel erfgoed, de derde verdieping, Erfgoedcel Kempens Karakter en de kleine expeditie.

Een poster en fiches brengen negen belangrijke thema's aan. Ze vormen de basis voor een participatieplan. Elke fiche bevat een korte toelichting, een voorbeeld uit een van de pilootprojecten van stadsmuseum Lier. Daarnaast volgen een reeks vragen die je helpen om bruikbare ideeën en inzichten voor jouw organisatie te genereren. Het instrument is gekoppeld aan de website van stadsmuseum Lier (www.stadsmuseumlier.be). Daar vind je documentatie over de pilootprojecten in Lier en instrumenten die tijdens die trajecten werden ontwikkeld, zoals vragenlijsten voor een kennismakingsgesprek met participanten en een sjabloon voor een modeltraject. Net als referenties naar teksten en onderzoeken over participatie (zoals over participatietypes) en diverse praktijkvoorbeelden.

Besluit

Reflectie achteraf

De piloottrajecten geven ons meer zicht op wat we willen en kunnen, niet willen en niet kunnen. Ze doen ons beseffen welk een onuitputtelijk potentieel er in het erfgoed en de mensen van een stad zit. Aan de vooravond van het bestaan als stadsmuseum voelen we ons helemaal klaar om samen te werken met bewoners en bezoekers en gericht verder te bouwen aan het museum.

De participatieve koers van de eigen museumprogrammatie is duidelijk uitgezet en naar aanleiding van de opening van het stadsmuseum meermaals intern en extern gecommuniceerd. Jaarlijks zal het museum de voorbereide wisselplekken invullen met nieuw materiaal; de resultaten van trajecten met andere groepen. Grotere tentoonstellingsprojecten en projectvoorstellen van derden verschillen in wezen weinig van de eigen opgezette acties. Ze zullen het museum voor een nieuwe procesplanning plaatsen, maar doorlopen dezelfde facetten. De Routeplanner Participatie is hierin een betrouwbare gids. Randvoorwaarden als beschikbare ruimte, tijd en personele middelen blijven voor stadsmuseum Lier een aandachtspunt.

Participatieve processen zijn intensief en grotendeels onzichtbaar, het resultaat – meer verbinding, en versterking – moeilijk meetbaar. Het vormt een uitdaging om de definitie, invulling en nuanceringen die je als museum aan participatie geeft, helder uit te dragen naar de bredere organisatiestructuur, in ons geval de stad. Het vraagt tijd en vertrouwen om hierin te groeien.

INSPIRATIELIJST

P. BIENKOWSKI, *No longer us and them. How to change into a participatory museum or gallery. Learning from the Our Museum programme*, April 2016, http://ourmuseum.org.uk/wp-content/uploads/Our-Museum-Report_double-page.pdf

Cultureelerfgoeddecreet 24 februari 2017, <http://www.kunstenenerfgoed.be/beleid/wet-en-regelgeving/cultureel-erfgoeddecreet>.

Gemeente Neerpelt, *Participatie: Hoe? Zo!* [brochure]

L. HEYVAERT, M. JACOBS, H. VAN GENECHTEN, O. VAN OOST, G. VAN OPSTAL, M. WIENEN, 'Een jaar lang collegagroep 'Klein museum, groot bereik'', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 11 (2018) 4, <https://faro.be/tijdschrift>.

Our Museum, www.ourmuseum.org.uk

STADSMUSEUM LIER, *Routeplanner Participatie*, 2018, www.stadsmuseumlier.be.

N. SIMON, *The Participatory Museum*, Santa Cruz CA 2010.

J. VAN LEEUWEN, T. ROCK, *Nina Simon 'Participatory Museum': Rode draden en commentaar*, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, 2013.

H. VAN GENECHTEN, J. VAN LEEUWEN, *Erfgoedparticipatieladder*, in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 11 (2018) 4, <https://faro.be/tijdschrift>.

O. VAN OOST, 'Het participatieve museum: een zone van contact en conflict', in: *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, 11 (2018) 1: pp. 38-45. <https://faro.be/tijdschrift>.

■ BIJLAGEN

Bijlage 1: Nina Simon: vier types participatie

Bijlage 2: Participatieladder

Bijlage 3: Groeifiche

HOE SCHRIJF IK EEN HISTORISCHE TEKST?

SCHRIJVEN OVER DE LOKALE MUZIEK- EN SPEKTAKELCULTUUR VANAF 1800

De lokale geschiedenis van theater, dans, muziek en film spreekt tot de verbeelding. Of het nu gaat om het verhaal van een muziekvereniging, theatergezelschap, individuele artiest, of om de geschiedenis van een film-, theater- of concertzaal: het vindt allemaal een plaats onder de brede noemer ‘muziek- en spektakelcultuur’. Het analyseren van bronnenmateriaal over dergelijke thema’s kan prachtige publicaties opleveren. Maar hoe begin je hieraan? Hoe overstijg je de klassieke kroniek van een vereniging of een persoon? Hoe formuleer je een boeiende vraagstelling? Hoe vind je de gepaste bronnen? En hoe bouw je een tekst op? We overlopen hier enkele tips die hopelijk de honger aanwakkeren om zelf met bronnen van muziek- en spektakelcultuur uit jouw lokale context aan de slag te gaan!

PERSPECTIEVEN OP DE SPEKTAKEL- EN MUZIEKCULTUUR SINDS 1800: VAN ONDERWERP NAAR ONDERZOEKSVRAAG

Spektakel- en muziekcultuur is doorgaans heel **sterk lokaal verankerd**. Ze wordt gedragen door lokale personages en kleurt het socioculturele leven van menig dorpen en steden. Denk maar aan de centrale positie van harmonieën, toneelverenigingen en polyvalente zalen in het dorpsleven of het belang van cultuurcentra, concert-, cinema- en theaterzalen in de steden. Vroeger hadden de jaarlijkse kermis(sen) met bijhorende spektakels een grote impact. Wat was de invloed van de oprichting van plaatselijke muzikateliers of academies voor muziek, woord en dans? Tegelijk hebben deze lokale praktijken en repertoires banden met een **bovenlokale en zelfs internationale context**.

Hoe kan je dat belang en die verbondenheid duiden? Indien je méér wil doen dan louter beschrijven

wat er gebeurde, kan je zoeken naar **drijfveren en mechanismen op artistiek, sociaal-cultureel, politiek, levensbeschouwelijk of commercieel vlak**. Je zoekt dan niet enkel naar het wat (het onderwerp), maar ook naar het hoe en waarom, en zelfs naar invloeden van of effecten op de context (de onderzoeksvraag). Voorbeeldvragen zijn: Waarom vond men dit aspect zo belangrijk? Waarom opteerde men voor deze praktijk en wat was de impact? Waarom koos men dit repertoire, hoe uniek was het en wat was de impliciete boodschap? Hoe verhiel men zich tot bepaalde partners of locaties en waarom? Wat leidde tot populariteit of verval? Grondige analyse en beschrijving van wat er ge-

Programmablaadje Vlaamsche Kermis Parochie St. Jozef, 1906. (Collectie Vliegende Bladen)

beurde is ook hier natuurlijk onontbeerlijk, maar het dient dan ter ondersteuning van de zoektocht naar nieuwe inzichten in hoe lokaal cultuurleven werkt. En die argumentatie kan op zijn beurt weer andere onderzoekers inspireren.

Je kan op die manier onderzoeken in welke mate de spektakel- en muziekcultuur een **gemeenschapsvormend karakter** had. Welke tradities werden hiertoe onderhouden of uitgevonden? Hoe werden banden gesmeed met andere groepen en netwerken, lokaal of (inter)nationaal? En welke grenzen werden opgetrokken? Waren de groepen met andere woorden exclusief of inclusief ten opzichte van vrouwen, personen van andere politieke kleur, nationaliteit, huidskleur?

Die gemeenschapsvorming kon een **politieke of levensbeschouwelijke dimensie** krijgen en een instrument worden ter mobilisatie of controle van groepen. Spektakel- en muziekcultuur geeft de gemeente én zijn bestuur uitstraling. Harmonieën luisterden officiële gelegenheden op en met de lokale academies kon men pronken. In de ‘officiële’ stadsschouwburgen werd de programmatie en uitvoering ervan nauwlettend opgevolgd door het lokale bestuur; militaire taptoes ondersteunden de disciplinerende van het leger en politieke en religieuze massaspektakels hielden de massa strikt in de leer. Anderzijds durft spektakel- en muziekcultuur wel eens heilige huisjes te slopen. Via subversie of protest stimuleerde ze meer dan eens **emancipatie en ontvoogding**. Denk maar aan de omkering van normen, waarden en sociale orde bij carnaval, de opstandige helden van het poppentheater, de protestliederen in het *café chantant*, de satire in de revue of het geëngageerde keldertheater.

Los van officiële cultuur of protest kon spektakel- en muziekcultuur ook met een **commerciële motivatie** tot stand komen. Denk maar aan de eeuwenoude kermiscultuur waarbij handel en vermaak vaak versmolten tot één attractief geheel met charlatans die wonderzalven aanprezen, marktzangers die de laatste nieuwtjes brachten of acrobaten en toneelspelers die in het zog van de markthandelaars van stad naar stad reisden. Met spektakel en muziek viel geld te verdienen. Dit bleek ook uit de aanwezigheid van diverse ‘huurschouwburgen’, waar lokale en rondreizende artiesten tegen betaling konden optreden, de populariteit van be-

paalde danszalen, de achterafzaaltjes van cafeetjes waar allerhande spektakels te zien waren en waarmee cliënteel werd gelokt, de populariteit van de cinema in de eerste helft van de twintigste eeuw en dit alles al dan niet verbonden aan een politieke kleur binnen een traditie van verzuiling. Onderzoek naar de historische oorzaken – technologische, economische, sociale, demografische? – van de enorme verschuivingen in dit commerciële landschap kan bijzonder boeiend zijn! Kortom, aan insteken voor uitdagende onderzoeksvragen geen gebrek binnen dit thema...

TIPS EN TRICKS VOOR HET VINDEN VAN LITERATUUR EN BRONNEN: HOE BEGIN JE ERAAN?

Wanneer je op zoek bent naar inspiratie voor een boeiende onderzoeksvraag of een slimme aanpak, loont het de moeite de **gerelateerde geschiedschrijving uit binnen- en buitenland** na te pluizen, in boeken of artikelen. Zelfs wanneer dergelijke teksten geheel andere onderwerpen bespreken – een stad in plaats van een dorp, een ander land of een andere kunstdiscipline – leveren hun aanpak en argumentatie niet zelden ‘Aha!’-momenten op. Je kan er misschien ook bruikbare informatie uit halen over de ruimere politieke, culturele of economische context waarmee jouw casus vervlochten is. Veel boeiende analyses van muziek- en spektakelcultuur – of het nu gaat om muziekverenigingen of reizende artiesten – zijn uiteraard in het Engels of het Frans opgesteld. Maar ook in de publicatie *Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant* (zie achteraan) worden bijvoorbeeld veel van hoger beschreven perspectieven gecombineerd in toegankelijke thematische hoofdstukken over onder meer muziekverenigingen, koren, popmuziek, muziekonderwijs en theater- en dansmuziek. Andere voorbeelden van toegankelijke contextualiserende literatuur vind je in de lijst achteraan. Sla er zeker hun bibliografieën op na voor meer suggesties!

Foto Piste Nouveau Cirque Gent, 1895.
(Collectie Puttevels, Huis van Alijn)

Wil je verder zoeken, kan het magische ‘googelen’ heel wat opleveren, maar evengoed ook niet. Niet getreurd, want dit wil zeker niet zeggen dat er geen informatie beschikbaar is. Online zijn er meer **gespecialiseerde zoekmogelijkheden**, waarvan we er enkele achteraan hebben opgelijst. Naast de gecentraliseerde catalogi van lokale bibliotheken, hebben ook de universitaire bibliotheken een gezamenlijke zoekmachine. Internationaal probeert men titels te bundelen op www.worldcat.be. Vele recente boeken – en ook oudere bronnen – staan bovendien gedeeltelijk of integraal gratis ter beschikking op het internet. Je kan hen eenvoudig opzoeken en doorzoeken via onder meer Google Books, Amazon, DBNL, Gallica, Project Gutenberg of Archive.org. Via Google Scholar vind je ook veel titels van boeiende wetenschappelijke artikelen over tal van onderwerpen. Om ze te raadplegen moet je wel naar de bib. De collectieve catalogus van tijdschriften in Belgische wetenschappelijke bibliotheken heet Antilope. Je vindt er terug waar en welke jaargangen bewaard werden van hele specifieke tijdschriften. In de universitaire bibliotheken kan je vele tijdschriftartikelen ook digitaal bekijken en downloaden. Dat kan helaas niet van thuis uit, maar is zeker de moeite! De interessantste teksten zijn immers vaak de minder bekende...

Daarnaast wil je natuurlijk ook weten wat er al door

voorgangers over jouw dorp, regio of specifieke onderwerp werd geschreven (gepubliceerd of niet-gepubliceerd). De plaatselijke bibliotheek of heemkring zal zeker veel suggesties opleveren over lokale geschiedschrijving waarin je onderwerp rechtstreeks of zijdelings ter sprake komt. Daarnaast biedt Heemkunde Vlaanderen een rijke databank die duizenden titels van lokale artikelen bevat: de fameuze Artikelendatabank. Je kan deze artikelen vervolgens terugvinden bij de kringen, in lokale bibliotheken of erfgoedbibliotheken zoals de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

in Antwerpen. Ook heel wat conservatorium-bibliotheken en steunpunten bevatten interessante bibliotheken en documentatiecentra waar je al dan niet na afspraak terecht kan. Bewaar weliswaar steeds kritische afstand tot wat andere schreven en volg deze voorbeelden niet blindelings.

Om jouw eigen onderzoeksvraag kritisch te kunnen beantwoorden, heb je ook het juiste **bronmateriaal** nodig. Online kunnen hier fragmenten van te vinden zijn indien een instelling of particulier materiaal ter beschikking heeft gesteld. Een analyse van de (lokale) pers laat je toe om na te gaan waar men belang aan hechtte in bepaalde kringen, hoe men schreef over gebeurtenissen en – in mindere mate – wat er precies gebeurde. Recente pers en sommige oudere jaargangen kan je in digitale vorm raadplegen in vele bibliotheken, en via het portaal GoPress met je bibliotheekaccount. Voor de oudere pers kan je bij de digitale zoekrobot Belgica Press terecht, maar evengoed bij de diverse digitale collecties van erfgoedbibliotheken (thematische archieven en de Erfgoedbibliotheek Conscience in Antwerpen of de Koninklijke Bibliotheek in Brussel). Het voordeel is dat je deze pers makkelijk kan doorzoeken. ‘Offline’ vind je echter veel ruimere collecties. Hetzelfde geldt voor de bladmuziek (partituren): IMSLP biedt online toegang tot veel muziek, maar de bladmuziekcollecties van de conservatoria (onder meer Antwerpen en Brussel) herbergen nog andere schatten!

Heel wat lokale bibliotheken maken dossiers aan

met artikelen en informatie met betrekking tot het lokale verenigingsleven, personages of locaties. Maar veelal zal je ook op zoek gaan in de **archieven** die betrokken actoren zelf hebben aangelegd. Je wil immers graag de specifieke foto's, affiches, lidmaatschapsboekjes, ledenlijsten, correspondentie, opnames, liedteksten, toneelstukken, partituren... raadplegen die een rechtstreekse band hebben met de betrokken vereniging, persoon of plaats. Worden zij nog bewaard bij de vereniging of organisatie zelf, bij familie, of werd het versnipperd tussen diverse personen of locaties? Of heeft een lokale heemkundige kring, documentatiecentrum, museum, parochiearchief of gemeente- of stadsarchief er zorg voor gedragen (zie vaak rubriek 'Varia' of 'Feesten')? Neem zeker een kijkje bij Archiefbank Vlaanderen maar weet dat deze databank slechts een fractie van de bewaarde archieven bevat. Met wat creativiteit en volharding kan je ongetwijfeld nog boeiende (privé)collecties terugvinden met betrekking tot je onderwerp. Zo kan je biografische informatie opzoeken over diverse betrokken personen. Ook de archieven van andere actoren uit de gemeente kunnen waardevolle informatie bevatten: bevriende verenigingen, concurrerende theaters, organistoren van festivals, wedstrijden en diverse manifestaties. Daarnaast zijn er de archieven van de gemeenteadministratie met diverse notulen, statuten, briefwisseling, rekeningen, politiearchief, OCMW-archief. Tot slot kunnen archieven van de diverse hogere overheden nuttig zijn, indien subsidiedossiers of aanvragen voor de titel 'Koninklijke' werden ingediend (die laatste dossiers bevinden zich in het archief van het Koninklijk Paleis, een afdeling van het Rijksarchief).¹

Of misschien kan je het **bestaande persoons- of verenigingsarchief nog verder aanvullen**? Je kan (kopie van) verspreide archiefstukken (weer) bij elkaar brengen en bepaalde mensen interviewen om meer te weten te komen over bepaalde aspecten. Zij kunnen misschien ook documenten situeren en foto's van namen voorzien. De laatste jaren komen bovendien steeds meer vergeten historische foto's boven water aan de hand van digitale databanken. Bibliotheken en archieven investeren in 'beeldbanken' of 'erfgoedbanken' waarop ze foto's steeds vaker open en rechtenvrij ter beschikking stellen. Ook op sociale media worden (vaak oude) afbeeldingen, opnames en filmmateriaal gedeeld (bijvoorbeeld Pinterest, Youtube, Vimeo). Weet wel

dat dit geen duurzame manier is om materiaal te archiveren: voor tips in verband met het bewaren van bronnen consulteer je best een archivaris of de consultants van Heemkunde Vlaanderen.

Onderschrift: Binnenzicht in een café-chantant, ca. 1890-1900. (Collectie Arnold Vander Haeghen, Huis van Alijn)

OPBOUW TEKST: VAN INLEIDING TOT BIBLIOGRAFIE

Na het vele opzoeken komt het **schrijfwerk**. Voor velen is dit een lastige klus. Nochtans is dit de kans om je zoekresultaten met een publiek te delen en je werk te 'valideren'. Je geeft het zo een plaatsje in de wereld en voor je het weet kan je anderen inspireren. De vorm van de tekst die je uiteindelijk schrijft hangt af van de doelstelling die je wil bereiken. Mik je op een ruim publiek of een publiek van geïnteresseerde mensen met enige voorkennis? Wil je schrijven voor een bestaand lokaal tijdschrift of heb je een blog? Wil je een boek schrijven of deel je louter via sociale media jouw informatie?

Voor teksten die op een website terechtkomen gelden andere regels dan artikels in een tijdschrift. **Online teksten** worden immers anders gelezen: bovenaan moet alle relevante informatie staan, want naarmate de tekst vordert zwakt de aandacht van de lezer heel sterk af. Men spreekt ook wel van de *elevator pitch*: probeer bovenaan alle antwoorden op de vragen wie, wat, waar, wanneer en hoe mee te geven zodat dit alles leesbaar is in 30 seconden. Daarna kan je zaken meer uitdiepen met argumenten, achtergrond, detail en logica.

Helemaal achteraan kan je dan ten slotte nog enkele interessante feiten, extra inhoud of informatie toevoegen.

Indien je een artikel wil publiceren in een **gespecialiseerd tijdschrift**, geldt een andere opbouw. In de inleiding geef je aan op welke vraag je een antwoord zal poneren, welke antwoorden op de vraag reeds bestaan en wat daar tot op heden nog aan schortte. Vervolgens geef je de lezer inzicht in jouw methodiek: hoe ben je tot de gepresenteerde resultaten gekomen, welke archieven, databanken of personen heb je geraadpleegd en welke eventuele problemen kwam je daarbij tegen. Vervolgens ga je over naar het corpus van de tekst. Hier structureer je het verhaal volgens een logische opbouw en benadruk je de relevantie van je uiteenzetting. Tot slot vat je samen wat je kernideeën zijn, wat nog verder kan aangevuld worden en welke punten van discussie nog resten. Helemaal achteraan geef je in een alfabetische bibliografie weer welke literatuur je hebt geraadpleegd. Via voetnoten geef je in de tekst aan uit welke bronnen je bepaalde informatie haalt. Zo vermijd je dat je bepaalde zaken lijkt te ‘stelen’ van andere auteurs en wordt duidelijk uit welke bron welke informatie komt en welke resultaten en ideeën die van jou zijn.

Voetnoten en bibliografische verwijzingen kan je op diverse wijzen noteren. Je hebt bijvoorbeeld de MLA-stijl, Chicago-stijl, APA-stijl en bepaalde tijdschriften hanteren heel eigen auteursrichtlijnen voor het refereren. Wanneer je de vrijheid hebt om een voetnotenstijl te kiezen, zorg er dan voor dat je één stijl kiest en consequent deze stijl gaat toepassen doorheen de volledige tekst. Inmiddels bestaan ook diverse soorten gratis softwarepakketten (Zotero, Mendeley) die je helpen om je persoonlijke (online) bibliotheek bij te houden en kunnen gekoppeld worden aan je tekst-editor (bijvoorbeeld Word) om je voetnoten en bibliografie automatisch te genereren volgens een bepaalde stijl. Het is makkelijk om dergelijke bibliografieën online te delen, wat je in contact kan brengen met een internationaal netwerk van mensen met interesse in gelijkaardige literatuur en bronnen.

Onderschrift: Porseleinkaart Grand Théâtre Gent, 1843. (Collectie Universiteitsbibliotheek Gent)

BESLUIT

Bovenstaande tips zijn een greep uit de suggesties die gepresenteerd werden tijdens de cursusreeks ‘Hoe schrijf ik de geschiedenis van de lokale spektakel- en muziekcultuur’. Er bestaat niet zoiets als ‘dé lokale spektakel- en muziekcultuur’. Die is immers oneindig divers en net daarom heel erg boeiend. Dit heeft wel als gevolg dat er geen vast methodologisch stappenplan bestaat om de juiste bronnen met betrekking tot muziek of spektakelcultuur op een systematische manier te verzamelen. Die speurtocht is namelijk afhankelijk van zeer uiteenlopende situaties en contexten. Niettemin zijn er enkele inhoudelijke perspectieven op de drijfveren van en de relaties tussen mensen, groepen en plaatsen die je kunnen helpen een scherpere onderzoeksvraag te stellen. Die kan als wegwijzer dienen voor je onderzoek en bepaalt mee welke bronnen je nodig hebt. Met de aangeboden tips en tricks kan je alvast een weg zoeken in de diverse online databanken en bovendien bijzonder materiaal uit archieven op het spoor komen. Wanneer je dit gestructureerd aanpakt, kan je deze bronnen vervolgens interpreteren en verwerken in een heldere en goed opgebouwde tekst. Hiermee heb je hopelijk niet alleen de muziek- en spektakelcultuur voor je lokale context ontsloten, maar lever je meteen ook inspiratie op voor vele andere onderzoekers en geïnteresseerden.

VEEL SUCCES!

Staf Vos (CEMPER. Centrum voor muziek- en podiumerfgoed ipv Het Firmament) en Evelien Jonckheere (Universiteit Antwerpen)

LIJST

Enkele inspirerende overzichtswerken met bibliografie:

- E. Bruyneel, R. Herreman, A. Stynen en S. Vos, *Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant sinds 1800* (Leuven 2012).
- L.P. Grijp e.a. red., *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* (Amsterdam 2001).
- R.L. Erenstein e.a. red., *Een theatergeschiedenis der Nederlanden* (Amsterdam 1996).
- E. Jonckheere, *Kijklust en sensatiezucht. Een geschiedenis van revue en variété* (Antwerpen 2009).
- S. Vos, *Dans in België, 1890-1940* (Leuven 2012).
- G. Convents, *Van kinoscoop tot café-ciné : de eerste jaren van de film in België 1894-1908* (Leuven: Universitaire pers, 2000).
- L. Engelen, R. Vande Winkel & L. Van de Vijver, "Spektakelcultuur in de Lage Landen : naar een geïntegreerde en interdisciplinaire benadering." *TIJDSCHRIFT VOOR MEDIAGESCHIEDENIS*, 2017 20 (2), 1-3.

Op zoek naar bibliotheken en documentatiecentra?

Lokale bibliotheken, heemkringen en musea: www.bibliotheek.be, www.heemkundevlaanderen.be/heemkringen, www.heemkunde-vlaanderen.be/heemkunde-inartikels (Artikelendatabank) / (www.kbr.be/nl) Koninklijke Bibliotheek Brussel) /

Andere erfgoedbibliotheken:

o.a. www.consciencebibliotheek.be (Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience Antwerpen) en bibliotheken van archiefinstellingen of musea /

Universiteitsbibliotheken:

www.unicat.be, lib.ugent.be (UGent), limo.libis.be (KULeuven), www.uantwerpen.be/nl/bibliotheek (UAntwerpen), biblio.vub.ac.be (VUB) / Conservatoriumbibliotheken: Antwerpen (<https://www.libraryconservatoryantwerp.be/>), Brussel (<https://www.kcb.be/nl/Bibliotheek/Zoeken>), Leuven (www.luca-arts.be/lemmens), Gent (bib.hogent.be) / Bibliotheken & documentatiecentra van steunpunten: Kunstenpunt (ook opvoeringsdatabank, data.kunsten.be), OPENDOEK (Theaterbib, [www.opendoek.be/theaterbib](http://opendoek.be/theaterbib)), Danspunt (www.danspunt.be), VLAMO (www.vlamo.be), Koor&Stem (www.koorenstem.be/nl/) /

Op zoek naar relevante titels van boeken, kranten, tijdschriften en tijdschriftartikels?

Zie de online catalogi van de hoger genoemde instellingen / Tijdschriften- en krantencatalogi: Antilope (anet.ua.ac.be/opac/opacantilope), ABRAHAM (<http://www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be/databank/abraham>) / Titels van wetenschappelijke artikelen: scholar.google.be

Op zoek naar full-text (gedigitaliseerde) boeken, kranten en tijdschriftartikels?

Full-tekst literatuur of bronnen: o.m. books.google.com, www.amazon.com, www.dbnl.org, www.bibliomania.com, www.gallica.bnf.fr, www.gutenberg.org, www.archive.org, nl.wikisource.org / Digitale kranten online: Gopress, via <http://krantenarchiefbibliotheek.be/>, Belgica Press (<https://www.kbr.be/nl/belgica-press>)

Op zoek naar bladmuziek of partituren?

Online: imslp.org, zie ook www.muzikaalerfgoed.be/partituren-vinden/online-partituren en www.muzikaalerfgoed.be/partituren-vinden/offline-partituren

Op zoek naar archiefinstellingen?

www.archiefbank.be

EINDNOTEN

¹ Met dank aan Peter François (Conservator den AST – Streekmuseum Halle) die in zijn lezing 'Wie vindt, die zoekt verder. Speuren naar het verleden van je vereniging' (22 november 2014) een helder en didactisch overzicht gaf van de 'XII werken' die je moet vervullen in de zoektocht naar bronnenmateriaal over de lokale muziekverenigingen. Je vindt de presentatie op <http://www.muzikaalerfgoed.be/voor-muzikanten/kennisbank/620-xii-werken-om-het-verleden-te-hervinden?highlight=WylwZXRlcilImZyYW5cdTAwZTduaXMiLCJwZXRIciBmcm-FuXHUwMGU3b2lzIl0=>

DE ARCHEOLOGIEDAGEN: IDEEËN EN TIPS OM EEN ACTIVITEIT TE ORGANISEREN

Nog niet gehoord van de Archeologiedagen? Het is dan ook een initiatief dat in 2018 voor het eerst plaats vond. Tijdens de Archeologiedagen wordt je ondergedompeld in de wereld van de archeologie. Jong of oud, de Archeologiedagen zijn er voor iedereen met een gezonde dosis nieuwsgierigheid naar het verleden. Help om het verleden tot leven te brengen in Vlaanderen en organiseer zelf een activiteit tijdens de Archeologiedagen op 14, 15 of 16 juni 2019!

ARCHEOLOGIE?

Indiana Jones, Lara Croft, geduld, werken met een tandenborstel, ... Dat zijn meestal de eerste dingen waarmee we archeologie associëren. Toch is het veel meer dan dat. Ook de Vlaamse bodem bevat veel geheimen om te ontrafelen. Ze vertellen onze geschiedenis, hoe onze voorouders hebben geleefd. Concreet bestuderen archeologen de menselijke geschiedenis aan de hand van materiële resten. Archeologen leggen de geschiedenis laagje per laagje bloot om meer te weten te komen over het leven van onze voorouders. Dat helpt ons ook om het heden beter te begrijpen. Culturen van duizend,

tienduizend of honderdduizenden jaren geleden? Een archeoloog bestudeert het allemaal. Steentijd, Romeinse tijd of middeleeuwen? Van alle periodes vind je sporen terug in de Vlaamse bodem.

Opgravingen gebeuren niet zo maar. Eerst gebeurt er een vooronderzoek door de studie van historische bronnen en kaarten, gevolgd door archeologische boringen en proefsleuvenonderzoek. Dit geeft al een eerste beeld van mogelijke archeologische sporen en resten. Tijdens het graven kijken de archeologen zorgvuldig naar de bodem. Als ze een verkleuring zien, is hun aandacht geprikkeld. Zo'n verkleuring kan namelijk wijzen op een vroegere kuil of gracht. Dit zijn sporen. De sporen worden dan ingetekend, zodat archeologen een beeld krijgen van hoe de site er vroeger uitzag. Naast sporen in de bodem, vinden archeologen ook vaak vondsten terug. De archeologische vondst die iedereen voor ogen kan halen, is het masker van Toetanchamon. Alles wat archeologen verzamelen tijdens de opgravingen, zijn vondsten. Maar vaak zijn die vondsten niet meer volledig. Zo vinden archeologen vaak scherven terug die ooit een pot vormden. Toch zijn ook scherven belangrijk, want zo kan door onderzoek bijvoorbeeld de ouderdom achterhaald worden.

Het werk stopt natuurlijk niet na de opgraving. De vondsten worden opgeslagen in een depot en de archeoloog maakt een rapport op van de opgra-

ving. Vondsten die er erg aan toe of bijzonder zijn, worden vaak gerestaureerd door specialisten. De rapporten en de depots zitten boordevol interessante verhalen, maar het grote publiek weet ze nog niet te vinden. Om het publiek op een leuke manier kennis te laten maken met de vele aspecten van archeologie worden de Archeologiedagen georganiseerd.

MEER INFORMATIE OVER ARCHEOLOGIE VIA:

www.archeonet.be

<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas>: archeologienota's

www.onderzoeksbalans.be: achtergrond- en contextinformatie over archeologie als wetenschap en een stand van zaken van de kennis

ARCHEOLOGIENOTA'S EN NOTA'S. WAT ZIJN DAT?

Bij grote bouwprojecten moet een archeologische screening van de terreinen gebeuren alvorens ze worden bebouwd. De onderzoeksresultaten worden neergeschreven in een archeologienota of nota. Het onderzoek gebeurt op verschillende manieren. Men kijkt naar vroegere vondsten of onderzoek op die plaats of in de buurt, de lokale geschiedenis wordt kort beschreven, allerhande (al dan niet historisch) kaartmateriaal wordt geanalyseerd en indien nodig gaat men over tot boringen of het graven van proefsleuven of proefputten. Archeologienota's en de bijbehorende programma's van maatregelen zijn geen rapporten van opgravingen, maar geven wel aan of er

opgravingen zullen gebeuren in de toekomst en wat de kennis over een bepaald terrein is. De goedgekeurde archeologienota's en nota's vind je op <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas>. De databanken zijn doorzoekbaar op gemeentenaam.

EEN ARCHEOLOGISCHE TOEVALSVONDST?

Soms komt het voor dat iemand een munt of scherf vindt, zonder dat er daar op dat moment archeologisch onderzoek plaatsvindt. Als je per toeval zo'n vondst ontdekt, ben je verplicht om dit binnen de drie dagen te melden aan het agentschap onroerend erfgoed. De voorwerpen en hun context kunnen door onderzoek kennis opleveren over het verleden van de mens en zijn omgeving.

Meer informatie:

<https://www.onroerenderfgoed.be/ik-wil-een-toevalsvondst-melden>

Metaaldetectievondst

Metaaldetectievondsten zijn geen toevalsvondsten. Een erkende metaaldetectorist moet zijn metaaldetectievondsten melden via een aparte online tool. Dit kan via: <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/metaaldetectievondstmeldingen>. Daarnaast is er ook het online platform MEDEA. Daar kunnen metaaldetectoristen, onderzoekers en erfgoedmedewerkers archeologische metaaldetectievondsten en kennis delen via een publiek toegankelijke databank. Zo wordt er een overzicht gecreëerd van de archeologische metaaldetectievondsten in heel Vlaanderen.

Meer informatie:

<https://medea.weopendata.com/>

ARCHEOLOGIEDAGEN, EEN NIEUW INITIATIEF

Om het rijke verleden dat in de Vlaamse bodem zit aan een breed publiek voor te stellen, riepen het Forum Vlaamse Archeologie en de provincie Vlaams-Brabant de Archeologiedagen in het leven. We willen mensen laten proeven van het verleden en zo een positieve boost geven aan de Vlaamse archeologie. Op 1 en 2 juni 2018 organiseerden lokale partners uit heel Vlaanderen, waaronder ver-

scheidene heemkringen, activiteiten rond archeologie. De eerste editie was alvast een succes! 6000 mensen namen deel aan één van de 68 activiteiten. Over gans Vlaanderen was er een brede waaier aan activiteiten om de mensen op een speelse, avontuurlijke en leerrijke manier met archeologie kennis te laten maken. Een cursus archeologisch tekenen, archeologische proevertjes, een bezoek aan een opgraving, korte lezingen op café, ... Er was voor elk wat wils.

De sector houdt als het ware opendeurdagen om het publiek te laten kennismaken met alle aspecten van archeologie. In eerste plaats zijn het de organisatoren van de diverse activiteiten die de Archeologiedagen dragen. Daarachter zit een groep vrijwilligers van het Forum Vlaamse Archeologie en de provincie Vlaams-Brabant. Zij zorgen voor de overkoepeling van de activiteiten zodat ze elkaar versterken: één website met alle activiteiten, één logo, één Vlaamse promotiecampagne.

Door het enthousiasme tijdens de eerste editie van de Archeologiedagen, is het duidelijk dat archeologie leeft in Vlaanderen. Want wie wou er nu geen archeoloog worden toen hij klein was? Daarom komt er op 14, 15 en 16 juni 2019 een tweede editie.

HEEMKRINGEN EN DE ARCHEOLOGIEDAGEN?

Archeologische bedrijven, Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddiensten (IOED's), universiteiten, depots, musea, ... Iedereen die van dichtbij of veraf bij archeologie betrokken is, kan een activiteit or-

ganiseren. En daar horen de heemkringen natuurlijk ook bij. Uit een onderzoek over de Archeologiedagen in Nederland blijkt dat mensen vooral geïnteresseerd zijn in hun eigen, lokale geschiedenis. Heemkringen spelen daarbij een belangrijke rol. Ze hebben een goede kennis over het terrein en geschiedenis van de eigen streek en ze kunnen de vondsten in hun landschappelijke context plaatsen. Heemkringen zijn specialisten op het vlak van de lokale geschiedenis.

Maar je staat er natuurlijk niet alleen voor. Werk samen met een archeologisch bedrijf, IOED, museum, depot of andere organisatie, want samen sta je sterker. Zo kan je meer organiseren, bereik je een breder publiek en kan je je heemkring in de kijker zetten bij andere organisaties. Het kan bovendien leiden tot verdere samenwerkingen in de toekomst. Je kan ook samenwerken met organisaties buiten de archeologische sector. Zo kan er bij de lokale toneelvereniging een geboren Romein zitten die graag de mensen warm maakt voor jouw activiteit. Of je kan de deelnemers laten proeven van een historisch gerecht door samen te werken met een horecazaak.

Een voorbeeld uit editie 2018 is het proefsleuvenonderzoek in Gooik. De heemkundige kring van Gooik ontving veel mensen uit de buurt tijdens de eerste editie van de Archeologiedagen op de plaats van een archeologisch vooronderzoek. Ze deden dit samen met het archeologisch bedrijf ABO en de gemeente Gooik. Het publiek kon zich onderdompelen in de wondere leefwereld van de Romeinen in Gooik. Zowel de archeologen als de heemkundigen gaven een woordje uitleg over het proefsleuvenonderzoek, de voorlopige resultaten en de interessante geschiedenis van de omgeving. Daarnaast

konden de deelnemers genieten van Romeinse leekernijen. Jean-Paul Deloecker, voorzitter van de heemkundige kring, blikt tevreden terug op de samenwerking. Door flyers over het evenement via de gemeente uit te delen en een reclame te maken via het tijdschrift van de heemkundige kring konden ze op veel deelnemers rekenen. Op vrijdag waren er rondleidingen voor scholen en daar ziet Jean-Paul enkel maar de voordelen van in: 'Met een archeoloog bekeken de leerlingen de vondsten en kregen ze uitleg aan de proefsleuven. Door op een speelse manier leerlingen de beginselen van archeologie bij te brengen, waren ze duidelijk geïnteresseerd.' Verder benadrukt Jean-Paul de samenwerking tussen de verschillende instanties als een positief punt en wil daar ook dit jaar op inzetten. Hij geeft drie tips mee naar andere heemkringen: 'Werk met zoveel mogelijk instanties samen, zo kan je meer verwezenlijken. Nodig scholen uit, want het enthousiasme van kinderen werkt aanstekelijk en als het even kan bestel je best goed weer.' De ene tip is natuurlijk makkelijker te volbrengen dan de andere.

VIND EEN PARTNER OM MEE SAMEN TE WERKEN:

www.vona.be: een overzicht van alle archeologische bedrijven in Vlaanderen

<https://www.onroenderfgoed.be/overzicht-van-de-erkende-onroenderfgoeddepots>: een overzicht van alle erkende archeologische depots in Vlaanderen

<https://www.onroenderfgoed.be/overzicht-van-de-erkende-ioeds>: een overzicht van alle erkende IOED's (Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddiensten) in Vlaanderen

<http://www.icom-belgium-flanders.be/musea/>: een overzicht van de musea in Vlaanderen en Brussel die aangesloten zijn bij ICOM (International Council of Museums)

<http://erfgoedkaart.be/>: kaart met alle erfgoedorganisaties in Vlaanderen en Brussel

Mail naar erfgoed@vlaamsbrabant.be en we helpen je graag verder bij het vinden van een partner!

TIPS OM EEN ACTIVITEIT TE ORGANISEREN

Je kan op tal van manieren het lokaal archeologisch erfgoed in de kijker zetten tijdens de Archeologiedagen. Een tentoonstelling, een archeologische wandeling of fietstocht, een archeologisch marktkraam, ... Het behoort allemaal tot de mogelijkheden. Laat je inspireren door een aantal tips hieronder.

Het is de bedoeling om de interesse voor het verleden los te maken bij een breed publiek. Daarbij is het belangrijk dat je de mensen doet beleven, de bezoeker als het ware in de huid van een archeoloog laat kruipen. **Gebruik daarbij alle zintuigen.** Laat de bezoekers voelen, proeven, ruiken, uitproberen, ... Een thema als archeologie is daarvoor uitermate geschikt. **Brainstorm** met een aantal mensen om een geschikte activiteit te vinden. Hou de **doelgroep**, eventuele **samenwerkingsmogelijkheden**, dingen die je reeds liggen hebt, in het achterhoofd tijdens jouw brainstorm. Jouw activiteit hoeft ook helemaal niet veel geld te kosten. Met een **klein budget** kan namelijk veel verwezenlijkt worden. Dat blijkt uit onze eerste editie van de Archeologiedagen, waar de meeste organisatoren een budget tussen de 0 en 100 euro gebruikten. Een wandeling of tentoonstelling organiseren over de archeologische geschiedenis van een dorp of stad? Een activiteit die zeker werkt, maar probeer de mensen iets te laten beleven. Dit kan je doen door een gids de deelnemers mee op sleeptouw te laten nemen. Ook foto's en plattegronden helpen om de mensen zich beter te doen inleven. Of je kan zorgen voor een archeologisch getint hapje onderweg. Er zijn veel manieren waarop je je publiek warm kan maken voor een activiteit:

- Zijn jonge kinderen je doelgroep? Vertel de archeologische geschiedenis van dorp of stad aan de hand van een poppenkast.
- Een archeologische opgraving in de buurt? Werk samen met de archeologen op de site een pop-up tentoonstelling uit over de vondsten op de site. Test de kennis van de mensen aan de hand van een kleine quiz.
- Wekelijkse markt? Sta met een kraam over de archeologische geschiedenis op de markt en laat de mensen zoals een echte marktkramer proeven van delicatessen uit het verleden.
- Wakker het mysterie rond archeologie aan en organiseer een speurtocht.

- Laat een middeleeuwse boer, een middeleeuwse edelvrouw en een middeleeuwse ridder het verhaal rond een plek vertellen.

Hulp nodig? Geen probleem, stuur een mailtje naar erfgoed@vlaamsbrabant.be en we helpen je graag verder.

MAAK JOUW ACTIVITEIT KENBAAR

Als je een activiteit organiseert, wil je natuurlijk een zo groot mogelijk publiek. Communicatie is daartoe de sleutel. In de eerste plaats vragen de organisatoren om je activiteit kenbaar te maken via de UiTdatabank. Hoe je dit precies moet doen, kan je hieronder lezen. Jaarlijks kijken meer dan drie miljoen mensen op de UiTdatabank, grote kans dat de mensen en de lokale pers jouw activiteit dus zien. Door jouw activiteit op de UiTdatabank in te voegen, komt hij automatisch op de website van de archeologiedagen: www.archeologiedagen.be. Laat jouw activiteit opvallen! Wat maakt jouw activiteit zo bijzonder? Schrijf daarvoor een wervend tekstje om de mensen te overtuigen om naar jouw activiteit te komen. Minstens even belangrijk is een goede foto bij je tekst. Geen foto's? Neem een kijkje op Google, maar zorg ervoor dat je op rechtenvrije foto's kiest (Google afbeeldingen – tools – gebruiksrechten).

Gebruik ook sociale media om je activiteit te promoten:

- Gebruik @ArcheodagenVL of de #archeologiedagen. Dit zorgt ervoor dat je activiteit makkelijker gevonden en gedeeld kan worden.
- Maak een evenement aan op Facebook over jouw activiteit en nodig je vrienden uit.
- Heb je een Facebookgroep? Neem een aantal weken voor de Archeologiedagen een foto met

een bekende persoon uit het dorp en deel deze met je volgers. Zo wakker je de interesse van je mensen aan.

Promoot niet enkel via sociale media je activiteit, maar ook plaatselijke promotie van je activiteit is van grote waarde. Ga rond in de gemeente of stad en post flyers in de brievenbussen van de mensen. Verspreid flyers bij culturele instellingen, verenigingen of bij de plaatselijke bakker en slagerij. Gebruik de contacten die je reeds hebt opgebouwd om mensen aan te spreken.

Ook op de dag van jouw activiteit is zichtbaarheid belangrijk. Zorg er dus voor dat de mensen van ver kunnen zien waar ze verwacht worden. Zo voelen de mensen zich onmiddellijk welkom. Daarbij kan je gebruik maken van het promotiemateriaal dat de organisatie ter beschikking stelt: flyers, hesjes, vlaggen, automagneten en posters. Je kan het promomateriaal bestellen nadat je je activiteit hebt ingegeven op de UiT-databank via de website: www.archeologiedagen.be.

HOE ZET IK MIJN ACTIVITEIT OP DE UIT-DATABANK?

Surf naar www.uitdatabank.be en maak een nieuw account aan of log in met jouw account. Volg de stappen zoals aangegeven op de website. Vermeld bij de naam van het evenement dat het om de archeologiedagen gaat. Dit doe je door eerst 'Archeologiedagen' te schrijven gevolgd door de naam van je evenement, b.v. 'Archeologiedagen: ontdek de rijke geschiedenis van Mechelen'. Op het einde voeg je het label 'Archeologiedagen' toe aan de tabel labels. Dit zorgt ervoor dat jouw activiteit ook op de website van de Archeologiedagen komt. Is je aandacht geprikkeld en heb je zin om zelf een activiteit te organiseren of gewoon te komen genieten? Stip dan alvast 14,15 en 16 juni in je agenda aan! Blijf op de hoogte via Facebook: <https://www.facebook.com/ArcheodagenVL> of Instagram: <https://www.instagram.com/archeologiedagen/>

HEEMKUNDE EN DE INVENTARISATIE VAN LUIDKLOKKEN

Onze kerken krijgen veel minder gelovigen over de vloer, met meer en meer herbestemmingen tot gevolg. Daardoor verliezen ook de luidklokken in de kerktorens hun oorspronkelijke functies en worden ze op die manier kwetsbaar. Nochtans hebben klokken ontegensprekelijk een waarde die verder reikt dan het economische. Historisch, sociaal, artistiek en heemkundig hebben klokken ons nog steeds iets te bieden wat weinig andere kunstvoorwerpen kunnen. Bovendien blijft Vlaanderen achter bij ons omringende gebieden in het inventariseren van het klokkenbestand.

Sinds enkele jaren worden er in Oost-Brabant inspanningen geleverd een aanvang te maken met een systematische inventaris van de luidklokken. Het resultaat is terug te vinden in een aantal publicaties waarvan de meeste door lokale heemkundige instanties werden verzorgd.¹ Maar er is veel meer nodig om gelijkaardige informatie te krijgen over andere gebieden in Vlaanderen. Uiteindelijk kan gedacht worden aan informatie-uitwisseling, samenwerking, wetenschappelijke studies, gezamenlijke acties en het ontwikkelen van een algemene visie en strategie tot instandhouding van dit type erfgoed. Deze bijdrage kan dan ook beschouwd worden als een uitnodiging om speciaal aandacht te schenken aan luidklokken onder andere als bedreigd erfgoed.² We hopen dat lokale heemkundigen in hun eigen werkgebied ermee aan de slag gaan.

De meest recente en betrouwbare inventaris van de luidklokken in Vlaanderen werd uitgevoerd in 1918 toen het aartsbisdom aan de geestelijkheid vroeg om te laten weten welke klokken in de torens hingen. Op een aantal lokale uitzonderingen na is hierna geen systematische inventarisatie meer gebeurd en in dit opzicht blijft Vlaanderen achter ten opzichte van de buurlanden en van Wallonië.

In wat volgt beginnen we met een geïllustreerde beschrijving van wat vroeger van een luidklok verwacht werd en het belang van een goede inventaris. In een verder hoofdstuk verzamelen we voorbeelden van wat men kan vinden op luidklokken om daarna over te stappen naar de praktische aanpak bij het inventariseren en het verzamelen van achtergrondinformatie. We eindigen met een aantal min of meer concrete suggesties om de luidklokken in de belangstelling te houden en niet enkel in het geheugen van de ouderen in de bevolking. We hopen met deze bijdrage een stimulans te zijn voor de lokale heemkundige groepen om werk te maken van een inventaris van het patrimonium aan luidklokken. Uit ervaring weten we dat ze meer dan eens verrast zullen zijn om een stuk erfgoed te ontdekken waarvan ze alleen auditief ooit iets hebben vernomen.

FUNCTIES VAN EEN LUIDKLOK

Kijken we even naar de uitgebreide checklist van opdrachten die een klok te verwerken kon krijgen. De prachtig bewerkte klok in figuur 1 is tentoongesteld in het Grassmayermuseum in Innsbruck in Oostenrijk. De tekst op de klok luidt in vertaling: 'Ik luid voor de ware God, ik roep het volk samen, ik verzamel de clerus, ik beweene de overledenen, ik verjaag de pest, ik breek de bliksem, ik luister de feesten op.' We bekijken één voor één deze opdrachten maar wel in een enigszins andere volgorde.

Congrego Clerus (ik verzamel de clerus): Vanaf de zevente eeuw volgen abdijen en kloostergemeenschappen te lande de regel van Benedictus van Nursia. Deze regel deelt de dag in in 8 uur werken, 8 uur bidden en 8 uur rusten. De acht tijdstippen van het bidden (matinen of metten, lauden, primen, tertsen, sexten, nonen, vespers en completen) werden met belgerinkel aangegeven door een speciaal

Fig.1. De klok uit Innsbruck

hiervoor aangestelde monnik. Later werd dit aantal luidbeurten tot drie herleid en vanaf de zestiende eeuw zelfs tot één, het middagse angelus dat we nu nog op vele plaatsen kennen. Heel wat kerktorens hebben nu nog een angelusklok.

Plebem Voco (ik roep het volk samen): Het spreekt voor zich dat de woongemeenschappen die zich rond de abdijen ontwikkelden, de dagindeling van de abdijen gedeeltelijk overnamen. De meest vertrouwde opdracht van een luidklok was dan ook het aangeven van de juiste tijd. Klokken werden ook gebruikt om de gelovigen uit te nodigen voor de liturgische diensten. Deze traditie dreigt echter niet alleen verloren te gaan met het beperken van het aantal kerkdiensten, maar zelfs volledig te verdwijnen bij het herbestemmen van het kerkgebouw.

Laudo Deum Verum (ik luid voor de ware God): Vanaf het midden van de vijftiende eeuw wordt deze functie duidelijk vermeld op klokken van gieters uit Mechelen, toen een centrum van de klokgieterij in de Lage Landen. Zo vinden we op de klokken van Jan Zeeltsman (±1410 - ±1474) de tekst

**... IS MINEN NAEME MIIN GHELUUT
SI GHODE BEQUAME ...**

Ook latere gieters gebruiken analoge teksten.

Defunctos Ploro (ik beweene de overledenen): In steden

en gemeenten wordt traditioneel geluid bij het overlijden van een parochiaan maar gewoontes verschillen van parochie tot parochie. Uit de volgorde waarop de klokken geluid worden kunnen oudere parochianen vaak afleiden of de overledene een man, vrouw of kind was. Ook bij de uitvaart zelf wordt het aantal gebruikte klokken bepaald door de welstand van de afgestorvene: hoe rijker, hoe later in de voormiddag de begrafenisplechtigheid en hoe meer klokken er geluid worden.

Pestem Fugo (ik verjaag de pest): Heel vaak heeft de pest vernieling gezaaid in onze streken en de gemeenschap probeerde op alle mogelijke manieren de zwarte dood te misleiden, ook door het gebruik van klokken. In de zeventiende en achttiende eeuw werd salie beschouwd als een middel tegen de pest. Om een klok te herinneren aan haar taak om de pest en andere besmettelijke ziekten te verdrijven werden salieblaadjes aangebracht op de flank van de klok. In figuur 2 tonen we een fragment van de Maria-Bernardusklok uit 1765 in de kerk van St.-Jan-de-Doperkerk uit Tervuren en gegoten door de Brusselse gieters Van Laer. Naast het amandelvormig aureool (ook mandorla genaamd) met de afbeelding van St.-Bernardus prijken twee salieblaadjes.

Fig.2. De Maria-Bernardusklok in Tervuren

Fulmina Frango (ik breek de bliksem): Klokken werden ook gebruikt voor het verdrijven van een storm. Deze gewoonte bestaat nu nog in de Oostenrijkse Alpen. In verslagen van de kerkfabriek van Merchem lezen we dat Cornelius de Ridder in 1686 betaald werd voor 'het verteer vande luyers gedaen soo wel bij dagh als bij nachte als wanneer het onweder was'.

Even een randbedenking bij deze laatste twee 'opdrachten' van een klok. Tijdens de Reformatie ging de Lutherse gemeenschap zwaar tekeer tegen het toewijzen van bovennatuurlijke krachten aan klokken zoals het verdrijven van pest of onweer. De Lutherse leer laat maar toe een klok te gebruiken om de gemeenschap aan te zetten tot een gebed om bescherming bij pest of onweer. Tijdens de godsdienstoorlogen werden klokken dan ook vaak het mikpunt van vernielzucht.

Festa Decoro (ik luister de feesten op): Nog later worden klokken gebruikt voor wereldlijke aangelegenheden zoals het opluisteren van feesten en processies, de intrede van een heerser, het beëindigen van een langdurige oorlog. Een recent voorbeeld van het gebruik van klokken als bindweefsel bij belangrijke gebeurtenissen had plaats op 24 juli 2014 toen over het ganse Nederlandse grondgebied de klokken werden geluid ter nagedachtenis van de slachtoffers en nabestaanden van de vliegtuigramp van 17 juli in Oekraïne in datzelfde jaar. Op 21 september 2018 werden alle klokken in West-Europa verwacht te luiden als herinnering aan het einde van de Eerste Wereldoorlog honderd jaar geleden.

BELANG VAN INVENTARISERING

Het belang van een degelijke inventaris kan moeilijk overschat worden. In een aanverwante publicatie hebben we hieraan uitgebreid aandacht besteed.⁴ Daarom benadrukken we hier die aspecten die verband houden met heemkunde. Dat klokken veel hebben geleden van oorlogen en opstanden is welbekend. We denken hierbij aan de godsdienstoorlogen uit de zestiende en zeventiende eeuw, de vernielingen aangebracht tijdens de Franse Revolutie, de brandstichtingen in de Eerste Wereldoorlog en de systematische klokkenroof uit de Tweede Wereldoorlog. Zo kwamen van de 4.547 opgeëiste klokken in 1943-44 maar 727 terug op hun vroegere plaats terecht.

Maar de klokken die in de torens hangen blijven kwetsbaar en alleen al daarom is het opstellen van een betrouwbare klokkeninventaris noodzakelijk. Kerken worden gesloten of krijgen een nieuwe bestemming en de rol van de luidklokken - als die al wordt vastgelegd - wordt daardoor sterk gewijzigd. Vroegere luidtradities worden vervangen door elektronisch gestuurde luidmomenten. Het luiden ter uitnodiging voor een religieuze activiteit is reeds ingeperkt. Sommige omwonenden verzetten zich tegen het luiden omwille van geluidsoverlast. Door verwaarlozing krijgen vogels gemakkelijker toegang tot torens dan bezoekers wat leidt tot besmeurde en gecorrodeerde klokken. Klokken die in de kerk of erbuiten worden opgesteld komen omwille van hun samenstelling in het vizier van klokkendieven, wat de situatie enkel precairder maakt.

Het zou een hoofdbetrachting moeten worden van erfgoedinstanties om informatie over luidklokken op een transparante en betrouwbare manier te verzamelen en aan het brede publiek aan te bieden als een vaak miskend maar belangrijk onderdeel van het erfgoed.

EEN VOORBEELD VAN INVENTARISATIE

Een willekeurig gekozen voorbeeld is de klok gewijd aan St.-Jozef in de St.-Bernarduskerk van Lubbeek. Deze klok heeft een gewicht van 560 kilogram, haar laterale hoogte is 74 centimeter en wordt gemeten van de schouder tot de onderkant van de lip. De diameter is 97 centimeter. De lipdikte is 7,2 centimeter en wordt gemeten op de plaats waar de klepel de klok raakt. De toon van de klok is la.

De klok werd gewijd door Mgr. Jos De Smedt op 16 december 1951.

Onder een sierband staat langs één zijde 1951, het gietjaar van de klok. Onder een smallere sierband met hangende bloemmotieven staat een afbeelding van St.-Bernardus. Hieronder staat een vierlijnige tekst:

**ROND KERSTMIS VAN HET HEILIG JAAR
TOT VREUGD'DER SINT-BERNARDENAREN
WERD IK GEZALFD, NAAR GODS ALTAAR
ROEP IK VOORTAAN HUN VROME SCHAREN**

Aan de andere zijde vinden we ter hoogte van het jaartal

ME FUDIT M. MICHIELS JR TORNACI

Een flank van de Jozefklok uit Lubbeek

met onder een kruisje een tekst gespreid over acht lijnen

+

A.D. MCMLI

ME SACRAVIT IN HONOREM ST. JOSEPH
EXC. DUS. AEM. JOS. DE SMEDT
EP. AUX. EMI. DNI. ARCH. CARD. VAN ROEY
ME FABRICAVIT M. MICHIELS, TORNACENSIS
ME DEDICAVIT FR. VANDEN EYNDE, PAST.
DR. ANDREAS JANSEN, PATR.
NATHALIA DE RAEYMAEKER, MATR.

Boven de faussure, dit is de plaats waar de klepel de klok raakt, werd een reeks van een zevental gietringen van verschillende dikten aangebracht.

De gietersfamilie Michiels is in meerdere steden actief geweest. Marcel Michiels Senior (1868–1924) begon in Mechelen, werkte daarna enkele jaren samen met Van Aerschodt in Leuven en verhuisde dan naar Doornik, plaats waar de Jozefklok werd gegoten. Zijn zoon Marcel Michiels (1898–1962) nam in 1924 de gieterij in Doornik over. Van 1928 tot 1932 was hij geassocieerd met Félix Van Aerschodt (1870–1943) in Leuven. Nadien werkte hij terug in Doornik waar hij in 1962 overleed. De gieterij werd naderhand opgekocht door de Nederlandse gieterijen Petit & Fritsen en Eijsbouts en daarna gesloten.

WAT STAAT ER MOGELIJK OP EEN KLOK

Het spreekt voor zich dat niet elke klok dezelfde informatie aanbiedt. De meeste van de teksten op de klokken zijn maar begrijpbaar dank zij een intense samenwerking tussen de opstellers van een inventaris enerzijds en de kerkbesturen en lokale heemkundige kringen anderzijds. Bovendien zijn ze bij oudere klokken vaak nog in het Latijn opgesteld wat de verstaanbaarheid bemoeilijkt.

Naam van de klok: Tenzij voor klokken die in serie gemaakt zijn in de gieterij, heeft praktisch elke klok een naam. Deze wordt in de regel afgesproken tussen de gieter en de bestellende kerkfabriek. Eén klok in de toren verwijst in de regel naar de patroonheilige van de parochie. Andere klokken krijgen dan de naam van een tweede patroon of van een heilige. De meest voorkomende toewijzingen zijn O.-L.-Vrouw, de evangelisten en de apostelen. Maar ook de schenker van de klok kan de naam bepalen. Zo heet een van de drie torenklokken in de O.-L.-Vrouwkerk van Herent PAUL omdat de schenker een aandenken wou hebben aan zijn overleden broer met die naam.

Zoals met een boorling werden klokken ook gedoopt, echter niet zomaar door een priester maar meestal door een bisschop of zijn afgevaardigde. Het ritueel van een klokwijding is erg uitgebreid en gedetailleerd en wordt beschreven in de eerste hoofdstukken van [BST]. Het spreekt voor zich dat de reformatie erg tekeer ging tegen deze wijdingen.

Peter, meter: Zoals een dopeling heeft een klok veelal een peter en een meter. Deze zijn vaak invloedrijke figuren uit de parochie die allicht ook in heemkundige kringen bekend zijn. Dikwijls betalen ze de klok helemaal of gedeeltelijk.

Pastoor: Op veel klokken wordt verwezen naar de pastoor die op het ogenblik van de wijding dienst deed in de parochie. Af en toe komt zelfs een onderpastoor aan bod. Een mooi voorbeeld van een verwijzing naar de pastoor vinden we in de St.-Catharinakerk van Duisburg. Op de Van Aerschodt-klok uit 1912 op figuur 3 wordt specifiek naar pastoor en dorp verwezen.

Fig. 3. De Catharinaklok uit Duisburg

Wijder: Alhoewel niet standaard, gebeurt het toch dat er op de klok vermeld wordt wie de klok wijdde en wanneer de klok werd gewijd. De wijding zelf geeft aanleiding tot een feestelijke gebeurtenis voor de parochie. Figuur 4 toont de kroon van de klok uit de St.-Jozefkerk van Relst die in 1951 door Fr. Sergeys werd gegoten en waar op de schouder vermeld staat dat de klok gewijd werd door kardinaal Van Roey.

Fig. 4. De Sergeysklok uit Relst

Andere namen: Namen van burgemeesters en leden van de kerkfabriek komen heel vaak voor op klokken, vooral op deze die na de Tweede Wereldoorlog werden besteld.

Schenkers: Dit zijn niet noodzakelijk de dooppeters. Klokken zijn dure objecten en daarom werden ze zeer vaak gefinancierd door de lokale adel. Een attractief gevolg hiervan is dat de wapenschilden van de schenkers op de klokken worden aangebracht. In andere gevallen worden klokken betaald door geldinzamelingen in de parochie, door inschrijvingen, door kermissen of eetfeestjes.

De Amandusklok uit de O.-L.-Vrouwkerk van Kortenberg dateert van 1949 en werd gegoten door M. Michiels Jr. uit Doornik. Op deze klok in figuur 5 staan alle gegevens mooi bij elkaar. De Mariaklok van Fr. Sergeys uit 1954 in de Sint-Quirinuskerk van Bunsbeek in figuur 6 draagt de naam van maar eventjes 39 individuen of echtparen. In figuur 7 wordt de St.-Antonius-Abtklok getoond uit de gelijknamige kerk van Wever en die werd gegoten door A.L.J. Van Aerschodt in 1861 en waarop de wapens van de Wever – de t'Serclaes de Wommersom zijn afgebeeld.

Fig.5. De Amandusklok uit Kortenberg

Gieter en gietjaar: Op de meeste klokken vanaf de veertiende eeuw staat de naam van de gieter en het gietjaar aangegeven. Meestal is de klok afkomstig uit een van de grote gieterijen die in Vlaanderen actief waren.⁵ In figuur 8 staat een historische klok uit de St.-Servatiuskerk van Berg. Gieter in 1570 was Peeter Vanden Gheyn, een telg uit de gietersdynastie die meer dan drie eeuwen actief was in Vlaanderen. Maar af en toe komt men terecht bij een meer lokale en minder bekende gieter waarover

Fig.6. De Mariaklok uit Bunsbeek

Fig.7. De Antonius-Abtklok uit Wever

de heemkundige kring misschien meer informatie heeft. We denken bijvoorbeeld aan Felix Van Espen uit Herent die een paar jaar samenwerkte met A. Van Aerschodt, of aan Petrus Peeters die in Tienen de gieterij Vanden Gheyn voorzette, of aan Frans Claes, een klok- en vjzelgieter uit Herentals.

Fig.8. De Vanden Gheynklok in Berg

Doel: Sommige klokken zijn gegoten voor een of andere speciale gelegenheid die binnen de parochie gevierd wordt. Ook een speciale verjaardag of gebeurtenis volstaat soms om de klok een lokale tint te geven. Bijzonder belangrijk zijn verwijzingen die aantonen dat de klok specifiek voor die kerk werd gegoten. Vóór de Franse Omwenteling beschikten de kerken die door de geestelijkheid van een abdij werden bediend over een tiendenklok die door de abdij werd gefinancierd. Die klok werd geluid om de boerderijen in de omstreken er aan te herinneren om een tiende van hun opbrengst over te dragen aan de abdij.

Chronogram: Op heel wat klokken wordt een chronogram gevonden. De tekst heeft vaak lokale con-

notaties zoals de patroon van de kerk of een belangrijke gebeurtenis of verjaardag.

Decoraties: Naast de hogervermelde namen komen op alle klokken min of meer uitgebreide versieringen voor. Afbeeldingen van calvaries, kruisen en heiligen zijn legio en vervolledigen de decoraties die getuigen van het vakmanschap van onze klokkengieters die eeuwenlang in Vlaanderen werkzaam zijn geweest tot in 1980 de laatste gieterij ten lande, de Sergeysgieterij uit Leuven, sloot.

HULPMIDDELEN BIJ HET INVENTARISEREN

In dit hoofdstuk vermelden we een aantal kanalen waarlangs informatie kan gevonden worden over het klokkenbestand vroeger en nu.

1. De fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium KIK/IRPA-BALAT bevat informatie over het klokkenbestand vóór de klokkenroof in 1943. Een miniem aantal van de beschreven klokken werd naderhand teruggehangen in de torens. Voor de fototheek, consulteer http://balat.kikirpa.be/search_photo.php. Als een bestudeerde locatie bovenaan wordt ingevuld verschijnen foto's van objecten die in deze plaats zijn geregistreerd. Zo worden bijvoorbeeld afbeeldingen gegeven van de kerk(en) in de betrokken locatie. Mocht deze zoekfunctie teveel opleveren dan kan een restrictie 'klok' in de objectnaamlijn het zoekwerk reduceren. Een aantal van de getoonde klokken heeft meer dan één afbeelding en elk van de afbeeldingen kan uitgegroot worden zodat teksten op de klok kunnen gelezen en genoteerd worden.

We moeten wel opmerken dat klokken soms aan een verkeerde locatie worden toegewezen.

Fotorepertoria en verslagen die door het KIK/IRPA werden opgesteld in de periode 1970 -1980 zijn vrij accuraat in het opnemen van het religieus erfgoed in de kerkgebouwen. Spijtig genoeg is slechts in een zeer kleine minderheid van de gevallen de huidige situatie in verband met de aanwezige klokken weergegeven.

2. De webstek <http://tchorski.morkitu.org/2/campa.htm> bevat heel wat basisinformatie over klokkengieters, beiaarden en klokken in België. Ook is er een lijst van klokken die in de torens hingen en/of

hangen. De lijst levert een onrechtstreekse controle op klokken die te vinden waren in de fototheek van hierboven en die verdwenen in 1943. In de lijst zijn ook klokken opgenomen, soms met bijkomende gegevens, die nu nog ter plaatse zouden zijn.

3. De collectie Religieus Erfgoed van de Erfgoedplusbibliotheek bevat beschrijvingen van een groot aantal klokken in Limburg en Vlaams-Brabant. Deze vormgeving kan inspirerend werken voor andere locaties. Zie <http://www.erfgoedplus.be/collecties/religieus-erfgoed>. Er wordt verwacht dat op een later tijdstip de ingewonnen informatie in deze databank wordt ingebouwd en zo beschikbaar gesteld voor het grote publiek. Dit laatste gebeurt wel door vrijwilligers van Erfgoedplus die er voor zorgen dat de voorgestelde gegevens optimaal worden opgeslagen.

4. Dankzij initiatieven van de Vlaamse Beiaardvereniging beschikken we over volledige informatie over de toestand van de 68 beiaarden in Vlaanderen (<http://www.beiaard.org/site/torens>). De luidklokken in de torens waarin deze beiaarden hangen werden tegelijkertijd gedetailleerd in kaart gebracht. Dit inventariswerk moet dus niet hernomen worden.

5. Heemkunde Vlaanderen behandelt een indrukwekkende lijst van onderwerpen die met klokken te maken hebben. De artikelendatabank (www.heemkundearchivels.be) bevat alvast heel wat doorverwijzingen naar artikels geschreven door lokale heemkundigen over erfgoedonderwerpen, waaronder luidklokken.

6. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/zoeken> is de webstek waar kan nagegaan worden welk erfgoed beschermd is. Door verder zoeken op locaties en/of klok kan men gegevens over torens en klokken achterhalen. Ook geeft deze webstek informatie over de specifieke plaats waar een relict kan gevonden worden. De webstek verwijst ook geregeld naar kapellen die ook vaak een klok hebben. Deze klokken werden in 1943 meestal ongemoeid gelaten en zijn historisch vaak bijzonder belangrijk.

7. De belangrijkste bron van informatie over het klokkenbestand in 1918 vindt men op de webstek <http://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven>

[/zoekresultaat/ead/index/eadid/BE-A0550_006912_006778_DUT](http://zoekresultaat/ead/index/eadid/BE-A0550_006912_006778_DUT). Na de gevraagde registratie is het gebruik van deze informatiebron verrijkend en heel gebruiksvriendelijk.

De webstek bevat verslagen vanuit de kerkelijke overheid over het verloop van de Eerste Wereldoorlog en het klokkenbezit in de verschillende parochies in België. De informatie over de klokken staat meestal achteraan in de rapporten. Hier staan dan – vaak gedetailleerd en soms zelfs geïllustreerd – alle gegevens die van een luidklok kunnen verwacht worden. Vele van de behandelde klokken zijn ook visueel opgenomen in de KIK/IRPA-fototheek die hierboven vermeld werd. In veel verslagen worden bovendien gegevens opgeslagen over klokken die niet in de specifieke torens hangen maar bijvoorbeeld in een kapel, een school, een klooster. Omdat deze klokken in 1943 veelal ongemoeid zijn gelaten krijgt de lezer al een betrouwbaar idee van welke klokken mogen verwacht worden in die locatie.

Voor zeer kleine parochies gebeurt het wel dat deze gezamenlijk worden behandeld onder de rubriek ‘dekenaat’ waarin de parochie(s) gelokaliseerd is. Het is alleszins aangewezen dat in de alfabetische lijst ook die van de dekenaten wordt nagekeken voor eventuele informatie.

8. Bij het verzamelen van informatie is een van de cruciale punten om de namen en gegevens te vinden van personen die toegang kunnen verlenen tot de torens waarin de klokken hangen. Op de webstek van Kerknet <https://www.kerknet.be> zijn vaak relevante gegevens beschikbaar. Het organiseren van de bezoeken zelf is dan een kwestie van communicatie.

9. Tenslotte en niet in het minst kan nagevraagd worden of de parochiearchieven informatie bevatten over het klokkenbestand. In het Liber Memorialis werden de grootste gebeurtenissen in de parochie opgenomen. Gezien het belang van de luidklokken is bij de wijding of verwijdering bijna zeker een vermelding opgenomen. In de rekeningen kan men soms kosten ten behoeve van de klokken terugvinden. Bij het bouwen van een nieuwe kerk-toren is in de dossiers vaak informatie opgenomen over de klokken. In sommige gemeentearchieven kan je trouwens ook wel informatie vinden.

Heemkundige kringen staan niet alleen voor deze taak. Zo geeft de collectie Religieus Erfgoed van de Erfgoedplusbibliotheek beschrijvingen van een aantal klokken in Limburg en Vlaams-Brabant. Ook het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) werkt actief mee, onder andere door het ter beschikking stellen van een sjabloon dat aan bereidwillige correspondenten wordt aangeboden ter invulling (<http://crkc.be/search/node/klokken>). Dit sjabloon behandelt fotografische documentatie, fysische en akoestische metingen en weergave van decoraties en inscripties.

NAAR EEN HERWAARDERING TOE

Fig.9. De klokkenkamer in Huldenberg

Bij het inventariseren is het belangrijk dat de waarnemer ter plekke gaat en niet gewoon overneemt wat in andere bronnen wordt vermeld. Meermaals zal de waarnemer verrast worden wanneer hij het overweldigende beeld van een klokkenkamer te zien krijgt. In figuur 9 wordt de klokkenkamer van de O.-L.-Vrouwkerk van Huldenberg getoond met links een der recentste klokken in Vlaanderen, de Mariaklok uit 2018 van de Koninklijke Eijsbouts uit Nederland. Een andere verrassing kan zijn om in een toren een klok te vinden die normaal zelfs niet meer wordt geluid. Zo toont figuur 10 een erg fraaie maar gebarsten klok uit de Roelantsgieterij. Deze klok hangt werkloos in de O.-L.-Vrouwkerk van Kampenhout.

De belangrijkste bestaansreden van een klok is het geluid dat ze maakt voor de omwonenden. Een klankopname is dus een essentieel deel van de inventarisatie. Zonder een bezoek aan de klok zelf in de toren is het onmogelijk een goede klankopname te maken. Maar hiernaast moet ook gedacht

worden aan het actualiseren van het gebruik van luidklokken. Door gepaste (her)bestemming kan de luidklok een plaats behouden/herwinnen in het culturele leven van de gemeenschap waarin ze hangt.

Hier zijn een aantal losstaande suggesties die kunnen helpen bij deze herwaardering.

Een onvermijdelijke eerste stap is de inventarisatie zelf die vaak leidt tot echte ontdekkingen. Erfgoedverenigingen waarmee we tot hertoe hebben samengewerkt zijn zonder meer opgetogen om in publicaties hun leden te laten meegenieten van een stuk onzichtbaar en vaak artistiek erfgoed. Ook wordt uitgekeken naar vrijwilligers voor de invoering van de lokale gegevens in de databanken die dit soort erfgoed in heel Vlaanderen in de kijker plaatsen. Het geldt hier zoals voor andere zaken: 'Onbekend maakt onbemind', dus laat ons het bekend maken.

Fig.10. Gebarsten klok

Van zodra men op lokaal vlak weet wat het klokkenpatrimonium inhoudt, blijft het een ware uitdaging voor kerkelijke en heemkundige instanties om de gemeenschap de kans te bieden om deze artefacten met eigen ogen te bewonderen. Het initia-

tief van de Open Kerkendagen kan misschien uitgebreid worden met een bezoek aan de toren zoals al gebeurt in meerdere parochies. In Vlaanderen zijn al een aantal zulke initiatieven genomen. Ook het tonen van foto's in de vorm van een tentoonstelling behoort tot de mogelijkheden. De gevoeligheid van de gemeenschap voor deze artistieke stukken kan op die manier alleen maar groeien. Informatie en ervaring kunnen worden opgedaan bij een aantal bestaande lokale kernen zoals Campanae Lovanienses te Leuven, de Roeselaarse Klokkengilde, Clocke Roelandt in Gent, ...

Kerkelijke en burgerlijke overheden kunnen afspraken maken om bij bepaalde gelegenheden de luidklokken te laten klinken. Kermissen en wijkfeesten zijn mogelijkheden maar ook kan gedacht worden aan regelmatige luidbeurten zoals het einde van de werkweek, het begin van de wekelijkse markt, de overwinning van een lokale sportclub, bij nationale rouw, ... Het gezamenlijk luiden van de klokken op 21 september 2018 ter herinnering aan het einde van de Grote Oorlog was een mooi voorbeeld van zulk een luidbeurt.

Dankzij initiatieven vanuit Roeselare en Leuven werd de *rituele handeling van het manueel klokkenluiden* erkend als Vlaams immaterieel cultureel erfgoed. Het luiden van de klokken wordt op die manier overgedragen van generatie op generatie klokkenluiders. Door verregaande automatisering is dit luiden spijtig genoeg onmogelijk gemaakt in veel van onze kerktorens.

Op een aantal plaatsen zijn jongeren actief met het maken van geluidsopnamen en filmpjes van luidende klokken die daarna op Facebook worden gepost. Deze activiteit kan aan heemkundige kringen de gelegenheid geven om de jeugd en lokale jongerenorganisaties te betrekken bij hun werking. Het maken van klankopnames en beeldmateriaal van de klokken in actie moeten worden aangemoedigd.

Guy Saelemaekers
Jef L. Teugels
Werner Wouters

EINDNOTEN

¹ Een aantal concrete voorbeelden: (1) J. Dupon en J.L. Teugels, 'Klokken in de zone Tervuren', *De Horen*, 45 (2018) 40-51 en 81-84. (2) V. Lauwers, J.L. Teugels en W. Wouters, 'Klokkenpatrimonium Pastorale Zone Bekkevoort', *Jaarboek Heemkundige Kring Bekkevoort*, (verschijnt in 2018). (3) G. Saelemaekers en J.L. Teugels, *Welluidend Erfgoed. Het Klokkenspatrimonium van het Dekenaat Herent* (Herent, Kampenhout, Kortenberg) (Leuven, 2018) (4) J.L. Teugels en A. Vernimmen, 'De Klokken van de St-Joriskerk te Sint-Joris-Weert', *Erfgoed Meerdael 1* (2018) 6-11 en (5) J.L. Teugels en W. Wouters, 'Klokkenpatrimonium Federatie Glabbeek', *Jaarboek van de Glabbeekse Heemkundige Kring*, 87-122, 2018.

² In nummer 4 van de hulpmiddelen die verder in het artikel worden aangereikt vermelden we dat een inventaris van beiaardklokken reeds bestaat. Dit geldt ook voor elke klok die binnen een beiaard ook dienst doet als luidklok.

³ In nummer 7 van de hulpmiddelen wordt hier verder op in gegaan.

⁴ Zie hiervoor J. Teugels, J. en W. Wouters, 'Klinkend Erfgoed - Herwaardering van het Klokkensbestand in Vlaanderen', *Monumenten, Landschappen & Archeologie*, 4:37 (2018) 50-62.

⁵ De literatuur over klokken klokkengieters is erg uitgebreid. Een groot aantal onder hen zijn behandeld in T. Bearda, J. Sergeys en J.L. Teugels, *Campanae Lovanienses, Inventaris van Beiaarden en Klokken in Groot-Leuven*, Uitgeverij Peeters Leuven, 2008 waar ook verdere referenties worden gegeven. Voor de gieters uit het Mechelse verwijzen we naar M. en K. Van Bets-Decoster., *De Mechelse Klokkengieters, 14de-18de eeuw*, Mechelen, 1998. Voor achtergrondinformatie kan men terecht bij L. Rombouts, *Zingend Brons, 500 jaar beiaardmuziek in de Lage Landen en de Nieuwe Wereld*, Davidsfonds, Leuven, 2010. Ook hulpmiddel 2 verderop biedt uitgebreide informatie.

Fier-gazet

Dat er lokaal een schat aan erfgoed in alle maten en soorten aanwezig is, is alom geweten. Maar dat gemeentes ook bruisen van niet-tastbaar erfgoed is vaak nog een onontdekt gegeven. Of het nu gaat om achter de schermen of lokaal gemeengoed: gebruiken, kennis en praktijken met wortels in het verleden worden dagdagelijks gekoesterd en doorgegeven van de ene inwoner op de volgende.

Viermaandelijks gaan heemkundigen op onderzoek uit in hun eigen gemeente aan de hand van een tiental vragen. Leven en beleven met wortels in het verleden en een blik op de toekomst staan centraal. Welk immaterieel erfgoed leeft er in jouw gemeente en wat betekent dat voor de lokale erfgoedwerkers? Laat je inspireren!

Zin om zelf in deze rubriek te verschijnen? Mail naar daphne.maes@heemkunde-vlaanderen.be.

De FIER-gazet is een initiatief van Heemkunde Vlaanderen en Werkplaats immaterieel erfgoed.

HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL

DEZE EDITIE TEN MANDERE

Reporters ter plaatse: Bart Blomme, Brecht Dutillieux, José Naert, Geraldine Nolf, Lieve Vandenbussche, Geert Vermeulen, Jacques Viaene

— www.tenmandere.be | facebook: Heemkring Ten Mandere Izegem —

EEN INTERVIEW MET BRECHT DUTILLIEUX

Wat is het niet-tastbaar erfgoed waar uw heemkring zelf een actieve rol in speelt?

Publicaties van Izegemse verhalen en sagen, en ook over Izegemse ambachtelijke methoden (schoenen, borstels).

Welk niet-tastbaar erfgoed zou je over 100 jaar nog steeds willen zien leven?

De typische Izegemse uitdrukkingen, woorden en zegswijzen. En hopelijk laat het Izegemse schoenen- en borstelverleden dan ook nog zijn sporen na!

Wat is de meest verrassende ontdekking door dit 'gemeente-onderzoek'?

De duidelijke verwevenheid van verschillend Izegems immateriaal cultureel erfgoed! Neem nu 'pekken', zowel een begrip in het schoenen- en borstelambacht, maar ook een bezigheid van de Izegemnaar na de werkuren: gezellig uitgaan met vrienden en blijven 'hangen' op café.

HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL - HEEMPROFIEL

Vrijwilligerswerking Ten Mandere

FIER OP WAT ZIJ DOEN!

- Elk jaar opnieuw, rond 22 november, wordt **Sint Cecilia** gevierd. In Izegem wil de traditie dat het feest begint de avond voordien, met een ode aan enkele verdienstelijke (bestuurs)leden door de zogenaamde **Nacht-ridders**. Het Mannenkoor De Kerels trotseert sinds 1919 de nacht om hun bestuur op een zangstonde te trakteren. De Koninklijke Stadsfanfaren startten hun traditie na de Tweede Wereldoorlog en de Koninklijke Harmonie der Congregatie doet het al decennialang, evenals de Koninklijke Harmonie Leo XIII. De muzikanten gaan van deur tot deur, brengen serenade na serenade en smeren onderweg volop de kelen. De laatste noten blijken meestal de zwaarste, al beweren sommigen ook dat 'hoe later ze spelen, hoe vloeiender de noten uit hun instrumenten stromen'.

© Ilen Mandere

- De **Koninklijke Sint-Jansvrienden** uit deelgemeente Emelgem, zijn een van de laatste actieve vinkenmaatschappijen in de regio. De maatschappij werd gesticht in 1933. Tijdens de maanden mei – september wordt er op zondagmorgen een straat afgesloten. Dan verschijnen de vinkeniers, gewapend met een kooitje en een klapstoeltje. Elke deelnemer krijgt het kooitje van iemand anders, samen met een meetstok waarbij men het aantal liedjes turft die de vogel kweelt. Winnaar is de vink (en de eigenaar) met het meeste aantal liedjes. Getooid met (plastic)bloemen en eventueel een (geld)prijs kan de kampioen huiswaarts keren.

→ users.telenet.be/st.jansvrienden

- Izegem is nog steeds een borstelstad! Per dag worden er nog zo'n 250.000 tot 300.000 borstels in onze fabrieken gemaakt. Bij **Gaby Devos** zit de liefde voor de **borstel – het ambacht, een kunst** – diep ingeworteld. Die passie begon 30 jaar geleden met een gidsencursus. Gaby had het geluk te kunnen samenwerken met de vroegere conservator van het Borstelmuseum. Die man was een levende legende uit de borstelwereld: de grondstoffen, werkelijk ieder pakje haar wist hij te koesteren en de verhalen waren nooit ver weg. Gaby studeerde steeds verder, oefende de technieken, ging naar nog bestaande fabrieken om meer uitleg te vragen. Als gids en museummedewerker geeft Gaby de nieuwe generatie graag wijze raad: 'Zit nooit stil, de informatie die je via moderne technieken van op je stoel verzamelt, leert je niet de knepen van het vak. DOEN is de wet!'

© Eperon d'Or

De favoriete jeugdbewegingstraditie van ...

Chirojongens Kachtem

De sterrenstoet!

© Chiro Amigos Pamel

Van bij het ontstaan van de jeugdbeweging in 1954 is de jaarlijkse sterrenstoet rond 6 januari een hoogtepunt in de jaarwerking.

Helemaal uitgedost in de aangepaste kledij (mantel en kroon) en gewapend met een ster trekken groepjes van zes door de belangrijkste straten van de gemeente. De lantaarn is hun onontbeerlijk attribuut. In de beginjaren werd de stoet begeleid door enkele 'koninklijke' ruiters te paard. Over het algemeen worden de jongens hartelijk ontvangen en krijgen ze, na het zingen van *Daar kwamen drie koningen ...*, wat geld toegestopt. En bij de woning van de leiders of van de oudsten mogen ze soms naar binnen voor een extraatje: een wafel of een andere lekkernij. De opbrengst van de sterrenstoet wordt nuttig besteed aan de werking van de verschillende afdelingen.

ALOMTEGENWOORDIG
DIALECTWOORD

WIESTERKAPEELE

(door elkaar, verward)

© Stad Izegem

TRADITIE VAN DE TOEKOMST?

Op zondag 16 september 2018 ging de tweede editie van de **Urban Move** door. 'Bewegen voor iedereen', is het centrale motto. In deze tweede editie liep of wandelde men onder andere door De Leest, het binnenzwembad, de Sint-Tillokerk, het stadhuis, het ziekenhuis, de Bellevue-school, de Heilig-Hartkerk ... Zowel gezinnen, meer doorwinterde sporters en alle lopers daartussenin, komen aan hun trekken. 3.500 mensen namen deel en de opbrengst gaat naar het goede doel. De enthousiaste organisatoren hebben nog heel wat ideeën om andere plaatsen in de stad als kloppend hart voor de Move te nemen én om nog meer publiek te bereiken. Een jonge traditie? Zeker weten!

→ urbanmove.izegem.be

FIER OP HOE ZIJ TRADITIES DOORGEVEN

1. Volkskunstgroep **die boose - Izegem** geeft al meer dan 60 jaar tradities door in Vlaamse volkskunst via dans, muziek, zang en vendelzwaaien. Met wekelijkse repetities, workshops en optredens worden traditionele dansen aangeleerd, nieuwe danspassen op traditionele muziek gezet en met live muziek van eigen orkest gedeeld in binnen – en buitenland. De jongste dansers zijn drie jaar oud en elke generatie groeit door binnen de vereniging, tot ze heuse veteranen geworden zijn ...
→ facebook.com/dieboose
2. Izegem schoenenstad! Helaas verleden tijd, met uitzondering van één zijn al de fabrieken in onze stad verdwenen. Dat betekent echter niet dat er geen expertise meer voorhanden is. **Maria Leenknecht** heeft een hele carrière als **lesgeefster schoenstikken** achter de rug. Na een opleiding en stage, stikte ze vijf jaar als bijverdienste thuis verder. Vervolgens kwam vanuit de vakschool de vraag of ze jonge meisjes stikles wou geven. Met plezier stelde ze haar eigen programma samen, bereidde lessen en technische oefeningen voor, haalde een bijkomend pedagogisch diploma en gaf jarenlang volle werkweken les. Ze is bijzonder vervaard in het stikken van schachten en kan het fijne werk op een subtiele manier aanleren. Tot op de dag van vandaag, wanneer ze de stiel doorgeeft aan de gidsen van het museum Eperon d'Or.

ONZE AMBACHTEN: TOEKOMST VERZEKERD!

Izegemners zijn 'pekkers'. Pekken refereert uiteraard naar de schoen- en borstelnijverheid, maar het woord heeft in Izegem nog een extra betekenis: ergens 'blijven plakken', gezellig met vrienden iets drinken en de tijd uit het oog verliezen.

De **Izegemse brouwer Piet Salomez** maakt met zijn brouwerij Het Alternatief bieren als Bittere Waarheid, Ambetanterik, Eerwaarde Pater, Piet-Agoras en Tatsevoet. Die laatste naam verwijst opnieuw naar de schoennijverheid. Tatsevoet is een amberkleurig volmout bier dat gemaakt werd voor de stad Izegem. Het is een erkend streekproduct en een historische reconstructie van een Spéciale Belge uit de jaren 1920-1930. De smaak is rijk door aanwezigheid van gekaramelliseerde mout. Er is geen enkele scheikundige toevoeging.

© d'Oude Maalderij

Ook **Jef Pirens** brouwt bier, en dat in deelgemeente Emelgem. Zijn brouwerij d'Oude Maalderij ging in 2011 van start in Koolskamp. In het najaar van 2012 stelde ze haar eerste unieke en volledig afgewerkte bier voor, de Qantelaar. De oversteek naar de pekkersstad volgde in 2015. Toen opende Pirens er zijn café *Estaminet De Brouwerij*. In het voorjaar van 2016 nam hij een 10 hl. brouwinstallatie in gebruik in Izegem. In oktober 2017 presenteerde d'Oude Maalderij de Pekker als Izegems stadsbier.

© Parfait

Wie meer van chocolade houdt kan terecht bij **chocolatier Johan Geldhof** (Parfait). In zijn atelier verwerkt men chocolade op ambachtelijke wijze tot unieke, handgemaakte pralines en creaties. In 2014 maakte hij een schoenenpraline met Gianduja-vulling en de afbeelding van een Izegems muiltje uit het Schoeiselmuseum.

DIT LIED KENT IEDEREEN!

Min moaten

In september 2001 verscheen het eerste solo-album *Ocharme ik* van Izegemnaar **Flip Kowlier**, toen vooral bekend als rapper bij 't Hof van Commerce. Vlaanderen maakte via 't Hof van Commerce al kennis met het sappige Izegemse dialect. Enkele meezingers van het album *Ocharme ik* zorgden voor de verdere verspreiding van het Izegems. *Min moaten*, een ode aan de vriendschap, wordt nog steeds volop meegezongen. In het lied neemt Kowlier vijf vrienden ludiek op de korrel. Ook het nummer *Welgemeende* staat in het collectief geheugen gegrift.

Het liedje van den tram

De aanleg van de tramlijn 330 die Ardoois over Emelgem, Izegem, Sint-Eloois-Winkel en Gullegem met Wevelgem verbond, betekende voor die gemeenten een gevoelige verbetering van de mobiliteit van de inwoners. In Sint-Eloois-Winkel was de tram dan ook meer dan welkom want van toen af hadden de Winkelnaars ook een station met een café, *De Tramstatie*. De gekende liedjesschrijver **Honoré Lagae** beschreef in *De nieuwen tram* de fierheid van de Winkelnaars die nu als heren en dames de tram konden nemen naar eender waar. Vandaag is zijn repertoire veel minder gekend, behalve bij **Paul Vandermersch**, die het nog steeds met overgave brengt. Zijn vader was goed bevriend met Honoré Lagae en verzamelde al diens gedichten en liedjes.

Beluister het Liedje van den tram op de videopagina van tenmandere.be!

→ tenmandere.be/videopagina.html

PRODUCT UIT EIGEN STREEK

Stampepoef

NODIG

- 1 kg aardappelen
- ongeveer 1/2l karnemelk
- peper en zout
- 100 gram hoeveboter

HOE?

Was en schil de aardappelen: dun schillen want het is een oorlogsrecept!

Aardappelen in stukjes snijden.

Water aan de kook brengen, aardappelen toevoegen en laten gaar koken.

Afgieten, laten drogen, pureren: kan met stamper, mixer of roerzeef.

Karnemelk toevoegen zodat men een tamelijk slappe puree bekomt.

Kruiden.

Terug op laag vuur zetten en even opnieuw laten doorkoken.

LET OP: nu start het 'poefconcert' ... net een vulkaanuitbarsting.

De gebruide boter wordt nu toegevoegd en nu volgt het 'fister' geluid.

Opdienen kan met kaas, spiegelei bovenop. Smakelijk!

Wie of wat men hier in ere houdt:

Elk jaar viert Izegem **kermis** van het eerste tot het tweede weekend van september. Niet enkel Izegemnaren nemen eraan deel maar kermisvierders uit de hele regio komen erop af. Het tijdstip van de viering gaat terug tot het midden van de 19de eeuw. Tot op vandaag staat de kermisweek bol van volop gevierde tradities:

Izegem Koers is een jaarlijkse wielervedstrijd die recent zijn 50ste verjaardag heeft gevierd. De wedstrijd geldt als het officieus West-Vlaams kampioenschap voor profwielrenners. Een grote massa wielersfans zakt dan ook af naar het stadscentrum voor de jaarlijkse hoogmis, of volgens Renaat Schotte, 'koningin' van de kermiskoersen. Naar aanleiding van het jubileumjaar vervaardigde kunstenaar Johan Herman het bronzen beeld 'Massaspurt op Izegem Koers'. Het prijkt op de binnenplaats van het stadhuis.

Samen met Izegem Koers is de **seniorrendag** een van de vaste waarden van de jaarlijkse kermis. Hij werd voor het eerst ingericht in 1986. De senioren dag is niet gereserveerd voor senioren alleen, maar richt zich traditiegetrouw ook tot kleuters en leerlingen van het tweede leerjaar van de Izegemse scholen. Zij nemen deel aan een balwedstrijd en kunnen op een attractie plaatsnemen tegen verlaagd tarief.

Naar goede gewoonte vindt ook het West-Vlaams kampioenschap Volksporten voor 55-plussers plaats. De deelnemers leven zich uit op de pudebak, de gaaibol, de toptafel, het ringspel en de sjoelbak. In de omliggende cafés wordt gezorgd voor de muzikale ambiance. En dit alles gebeurt onder het welgevallig oog van de Izegemse stadsreuzen Tijn en Nele.

De jaarlijkse **schoentjesworp** is al vele jaren een traditie in Izegem. Een aantal gekleurde schoentjes worden vanaf het stadhuis in de menigte ge-

ONZE LOKALE VOLKSSPORTKAMPIOENEN

Gerard Vervaecke: bolderskampioen!

Vroeger had ieder gerespecteerd café haar bolletra. Daar kon de Izegemnaar terecht om een partij te bollen. Dit kan nog steeds, zij het dan op één locatie. De keizer van de boldersport is ongetwijfeld **Gerard Vervaecke**. Hij werd elf keer bolderskampioen van West-Vlaanderen en is medestichter van de West-Vlaamse Federatie der Boldersclubs. Niet voor niets kreeg hij het aura van 'onoverwinnelijke'. Hij won meer dan 100 finales.

In 2002 gaf hij het boek 'Het West-Vlaams Tralospel – mijn passie' uit. In 2014 leerde Gerard de jeugdwerking van de vereniging de Isobolders de knepen van de sport.

worpen. Wie er een kan bemachtigen, krijgt een paar schoenen of een andere prijs in ruil. Vandaag gebeurt de worp vanaf de toren van Eperon d'Or. In 2018 viel de schoentjesworp samen met Open Monumentendag én de kermis in Izegem op zondag 9 september. De regels zijn nog steeds dezelfde: wie een schoentje vangt, maakt kans op een leuke prijs, geschonken door de handelaars van Izegem. Voor de hoofdprijs moet je het gouden schoentje vangen.

'**Koekezon**dag' is traditioneel de laatste dag van de kermisweek. De ultieme afsluiter is 's avonds het vuurwerkspektakel aan het kanaal bij de Centrumbrug. Sedert vorig jaar is dit een onderdeel van het gratis stadsfestival Isotopia. Het bekende Franse gezelschap Compagnie POK zorgde, net als vorig jaar, voor een feeëriek show die met zijn gensters de hemel boven het kanaal en het stadscentrum uitermate bont kleurde.